

UNITÁRIUS ÉLET

Dupla szám

50. évfolyam 7-8. szám

1996. július–augusztus

Ima és beszéd az egyház millecentenáriumi megemlékezéseit megnyitó ünnepségén

*„Jöjjetek énhozzám mindnyájan, akik megfáradtatok, és meg vagytok terhelve,
és én megnyugvást adok néktek. Vegyétek magatokra az én igámat,
és tanuljátok meg tőlem, hogy szelíd vagyok, és alázatos szívű,
és megnyugvást találtok lelketeknek.*

Mert az én igám boldogító, és az én terhem könnyű.”

Máté 11,28–30.

Szeretett Testvéreim, Atyámfiak!

Millecentenáris ünnepségsorozatunk megnyitóján atyafiságos szeretettel köszöntelek Benneteket.

Isten iránti hálával szívünkben emlékezünk ama száz évvel ezelőtti ezredéves ünnepére nemzetünknek, amikor felmértük a honfoglalás és honalapítás nagy művét, mely nagy tettekben, gondolatokban és alkotásokban öltött testet, sok kín, keserv, szenvedés, de még több dicséretes eredmény közepette.

Most, a millecentenáris ünnepségeink első alkalomával, ugyancsak tele van a szívünk Isten iránti hálával. Nekünk adatott ez a soha vissza nem térő, egyedi alkalom, hogy szívünk, lelkünk hálaérzetét szavakba foglaljuk! Öröm és egyúttal hála tölt el minket azért, mert mi vagyunk ennek az ünneplő jelennek a nemzedéke. Leborulunk előtted Isten, és megköszönjük az ezer és az utolsó száz esztendő eredményeit, de elpanaszoljuk keserveinket is. Sok volt belőlük: elhordozhatatlannak hitt sorscsapások és megpróbáltatások formájában. Háborúk so-

kasága, népünk, nemzetünk pusztítása, szétszóratása. Legyen áldott szent neved, hogy mindezek után és közepette is megmaradtunk, vagyunk, élünk, alkotunk és reménykedünk! Segíts meg minket Istenünk, hogy az Úr Jézuséhoz hasonló terhet és igát hordozván munkálkodhassunk abban a reményben, hogy reánk tekintesz, óvó szeretetteddel megajándékozol minket, és ez megmaradásunkat és jövőbeli létünket is biztosítja.

Istenünk! Áldj meg minket a Te végtelen jósgoddal és szeretetteddel, hogy mi is átélhessük azt a benső érzést, melyet az Úr Jézus szelídségnek, és Irántad való alázatos szívűségnek nevez.

Ebben a jelenvaló életünkben, itt a földön, ezekkel az erényekkel szeretnénk megerősíteni magunkat. Cselekedd mivelünk, hogy fáradozásod eredményes legyen az Úr Jézus követésében, hogy erőt, támaszt és megmaradást nyerünk Tőled, édes Jó Atyánk, az elkövetkező évek, évtizedek és évszázadok eredményes megharcolásához, a Te dicsőségedre és a mi boldogulásunkra. Ámen.

Bencze Márton püspök

Tisztelt Közönségünk!

Millecentenáriumi rendezvényeink sorában is kiemelkedő eseménynek tekintjük mai ünnepségünket, amellyel a Kárpát-medencei ezerszáz éves helyállásunkra emlékezünk.

Úgy is mondhatnám: ezt ünnepeljük, de az ünnep öröme nem felhőtlen. Vészterhes történelme során nemzetünket sokszor érték rendkívül súlyos sorscsapások. Hogy csak néhányat említsek: Mohács, 150 éves török hódoltság, az 1849 utáni Bach-korszak véres terrorja, vagy a két világháború iszonyatos vérvesztéssel.

Mindezeket átvészeltük. Kibírtuk és utánuk nemzetünk újra és újra talpra állt. Ez csak azért volt lehetséges, mert a kibírhatalannak tűnő veszteségek után is mindig megmaradt számunkra a HIT, ami egyben REMÉNYESÉG és bizalom abban, hogy a legnagyobb pusztítás után is lesz még elég erő nemzetünkben, kemény akarással, kitartással sorsát visszavezetni az emberibb élet útjára.

Mai helyzetünkben riadtan kell tapasztalnunk, hogy a legutóbbi fél évszázad többet rombolt, mint az előző nagy katasztrófák, mert ez a lelkeket pusztító

tította! Kioltani látszik lelkünkben a reményt, a bizalmat önmagunkban és abban, hogy saját erőnkkel még képesek vagyunk helytállni, képesek vagyunk eleink több mint ezredéves hagyatékát megőrizni. Ez a reményvesztés a végső pusztulással volna egyenlő, mert egy nép – úgy mint az egyén is –, ha reményét elveszítette, mindent elveszített. Számára már csak az az egyetlen út marad, amely a megsemmisüléshez vezet.

Azért ennyire mégsem kellene mindent feladnunk! Történelmünk, nemzetünk múltja, őseink hagyatéka nem erre jogosít, de ennek az ellenkezőjére kötelez!

Elég sajnálatos, hogy lelki elbizonytalanodásunkban ma már kizárólag a kívülről jövő segítségre hagyatkozunk, ahelyett hogy réges-régen beláttuk volna milyen híú ábránd ez...

Keleti segítőink – ami egy pusztító háború után még megmaradt – azt nagy buzgalommal elhordták, a nyugatiak pedig, miután szép hazánkat a legcinikusabb módon – többször is – darabokra törték, mindenféle újabb kalandokra buzdítottak, majd – segítség helyett – most nem a katonai megszállást, hanem agyafúrt módon az idegen tőke jármát igyekeznek nyakunkba akasztani.

A millecentenáriumi évet mintha a Gondviselés rendelte volna most nekünk, hogy végre alkalmunk legyen és kényszerüljünk saját sorsunkkal szembenézni. Vegyük tudomásul végre a tényt: EGYEDÜL VAGYUNK! Segítséget ne mástól kolduljunk!

Számunkra az egyedüllét nem valami ismeretlen új helyzet. Azelőtt is mindig így volt és ma is így van. Ha élni akarunk, saját erőnkkel kell talpra állnunk.

Most, amikor sem háború, sem idegen megszállás nem kínoz, sokkal könnyebben lehetséges ez, mint történelmünk során bármikor. Csüggedés, megadás, fásult semmittevés helyett végezze mindenki a saját dolgát, teljesítse kötelességét és ezzel már el is kezdődhet sorsunk jobbrafordítása.

Ezzel együtt azonban most félre kell tennünk mindenféle acsarkodást, egyenetlenkedést. Egész nem-

zetünk együttes erejére, valamennyi korosztály tagjainak, és ezen belül döntően ifjúságunknak – akiért a jövőt igyekszünk építeni – vállvetett küzdelmére van szükség. Így az anyaország, az utódállamok sokat szenvedett magyarsága és a nyugati világba szétosztott testvéreink együttes küzdelme biztosan meghozza a várt eredményt.

Legyen a Millecentenárius a nemzeti újraébredés és összefogás éve és kezdete, amelyben hazánkért, nemzetünkért és ki-ki saját egyházáért vállalja a közös küzdelmet és bizonyítsa be, hogy méltán igényeljük és biztosan tartjuk meg az újabb ezredévben helyünket a Kárpát-medencében.

Engedjék meg, hogy köszönetünket fejezzem ki azoknak, akik közreműködésükkel nagy mértékben járultak hozzá hangversenyünk megszervezéséhez, illetve részvételükkel azt magas művészi színvonalra emelik.

A szervezési munka oroszánrészét vállalta Józsefné Útő Amália, aki a Pécsi Sebestyén Általános és Zenetagozatos Iskola gyermekkórusát is vezényli.

Petrován Mária orgonaművész játékával gyönyörködteti a zenekedvelőket.

Ugrin Gábor Liszt-díjas karnagy az Ifjú Zenebarátok Központi Kórusát – ezt a nemzetközi hírű, nagyszerű kórust – vezényli.

A Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola hallgatói Haydn vonósnégyesét adják elő.

Az Unitárius Ifjúsági Kör tagjai néhai Ferencz József volt kolozsvári unitárius püspök millenneumi emlékbeszédét elevenítik fel.

A közös záróének kántora Vadady Attila.

Illesse köszönet ifjúságunkat és mindazokat, akik még segítséget nyújtottak rendezvényünk megvalósításához.

Évnyitó hangversenyünkön minden kedves vendégünk számára művészeti élményekben gazdag, kellemes szórakozást kívánok.

Dr. Murvay Sámuel főgondnok

István király intelmei fiához

Imre herceghez

A FIAK KÖVESSÉK AZ ELŐDÖKET

Őseink követése foglalja el a királyi méltóságban a nyolcadik helyet. A legnagyobb királyi ékesség, az én tudásom szerint, a király-elődök után járni, a szülőket utánozni. Aki ugyanis megveti, amit megszabtak atyai elődei, az isteni törvényekre sem ügyel. Mert az atyák azért atyák, hogy fiaikat gyámolítsák, a fiak pedig azért fiak, hogy szüleiknek szót fogadjanak. Aki atyjával szemben áll, Isten ellenségének áll. Mert minden engedetlen Istennel áll szemben. És az engedetlenség szelletje a korona virágait szórja szerte. Az engedetlenség valójában pestis az egész királyságba. Ezért, kedves fiam, apád rendeletei, vagyis az én rendeleteim, mindig legyenek szemed előtt, hogy szerencsédet mindenütt királyi gyeplő igazgassa. Az én szokásaimat pedig, melyekről látod, hogy a királyi méltósággal összeférnek, a kétkedés minden béklyója nélkül kövessed. Mert nehéz lesz megtartani e tájon királyságodat, ha szokásban nem utánzod a korábban királykodó királyokat. Mely görög kormányozta a latinokat görög módra, avagy mely latin kormányozta a görögöket latin módra? Semelyik. Ezért hát kövesd szokásaimat, a tieid közt kimagasló így leszel, s az idegenek dicséretére szert így teszel.

Csanád

Ül Isztragomban ISTVÁN szent király,
Pap- és parasztúr mind körötte áll;
Fején az ékes újdonság korona,
Vállán palástnak hímezett bársonya,
Kezében a bot, egy arany virág,
Gyönggyel rügyedzik rajta minden ág; –
Mint támadó nap, a tisztos nagyok
Arczán királyi fénye felragyog.

Csendben foly a tanács: – de hallga, hallga!
Kürtszó-e az, vagy szél, mi ott rivalga?
Felhő-e vagy por, mely az egekig
Lomhán, sötétben fölverekedik?
A föld alapját rázza mennydörej,
Vagy tomboló had és aczélezőrej?
Villám cikáz-e, vagy lángfegyverek
Hegyen ezer napot hoz a sereg?

Győztes had élén, mint kettős sugár,
Megvillan egy ifjú levente pár,
Gyula, Csanád, fejedelmi két rokon,
Jobb s balkeze Istvánnak harczokon.
Mosolyra vídúl a királyi bátya,
Midőn az ifjakat belépni látja,
S míg hódolatra, meghajol a térd,
Ő nyújtja jobbját, és így szólva kérd:

A besenyővel, a fejes, konok
Néppel mi történt, édes rokonok?
Győzött-e, hogy ne győzne a kereszt,
Pogány had ellen, mely böcsmérli ezt?
Ha sikra száll a napvilág, sötétség:
Nincs diadalban akkor semmi kétség:
No s szóljatok: hogy mint lelé Abád
Révén hadunk a vén Doni-Csabát?

Győzött királyom – így Csanád felel –
Győzött karunk s az ég küldötte jel;
Megtörve a besnyő kemény nyaka,
S a martalék közt vén Doni-Csaba.
S együtt Csabával nője, gyermeki,
Rab, mint a fűszál, kincs temérdeki;
Lábodnak ím letesszük zsámolyához:
kincs-, martalékról felséged határoz.

Áldás az Urnak! szólt a fejedelem:
Három felé a zsákmányt rendelem:
Egy rész Övé, ki a győzelmet adta,
Épüljön Isten új egyháza rajta:
Más rész királyi seregem illeti,
Tiszt- és fejenként osszák föl neki:
Ti mint vezérek harmadát felezve.

(Az ötvenes évek kezdetéről.)

Magyarok IV. Világkongresszusa 1996. június 13-18.

A Magyarok Világszövetsége a közel 40 országban szétszóródott vagy szétszórt magyarok képviselőinek részvételével 1996. június 13-18. között tartotta IV. Világkongresszusát és Tudóstalálkozóját Budapesten.

A kongresszus számos rendezvényén és tanácskozásán jelen voltak a politikai és közélet nagyszámú képviselői, a kormányt a Miniszterelnök, a Parlamentet a Ház Elnöke képviselték. A történelmi egyházak vezetői Ópusztaszeren és a Nemzeti Múzeumnál közös megemlékezéssel, illetve meditációval segítették a kongresszus munkáját. Az Unitárius Egyházat ennek keretében dr. Erdő János püspök, dr. Szabó Árpád főjegyző és Andrási György előadó tanácsos képviselték. Világi részről a főgondnokok vettek részt a tanácskozáson.

A kongresszus munkájának értékelése helyett álljon itt a zárónyilatkozat teljes szövege, összefoglalva mindazon vitákat, eredményeket és célkitűzéseket, melyek utat mutatnak a Világszövetség jövőbeni munkájához.

A Magyarok IV. Világkongresszusának Zárónyilatkozata

1996. június 13-18. között zajlott le Budapesten a Magyarok IV. Világkongresszusa és Tudóstalálkozója a Magyarok Világszövetsége, valamint a Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetségének rendezésében.

Harminchat országból, több mint kétezer kongresszusi vendég és közel négyszáz magyar tudós vett részt a tanácskozáson, amely a legjelentősebb eseménye a honfoglalás 1100. évfordulójának. Három

napon át plenáris keretben és szakcsoportok ülésein vitatták meg egy új nemzetstratégia legfontosabb kérdéseit. E stratégiai feltételrendszer követelményei szerint szóltak a résztvevők Magyarország gazdasági szerkezetének pozitív változásairól, teljesítőképességének akadályairól. Az összmagyarság iránti felelősség jegyében hangsúlyozták annak szükségességét, hogy az anyaország vezető fórumainak az Európai Unióhoz történő csatlakozás előkészítő szakaszában is rendkívüli figyelmet kell fordítaniuk a határon túli magyarok sorsára. Ezért a Magyarok Világszövetsége mindent megtesz annak érdekében, hogy a korábban kezdeményezett kárpát-medencei kommunikációs infrastruktúra munkálatai befejeződjenek. A nemzeti egység létrejöttelének folyamatában hagyományainkhoz méltó, felelősségviselő médiára van szükségünk. Több évtizedes, méltatlan információs helyzet után a magyarság joggal reméli és követeli a média-világ szellemiségének tisztulását, objektivitásának kialakulását.

A kongresszus teljesítette feladatát. Megteremtette egy új nemzetstratégia megalkotásának elméleti, tapasztalati, szellemi gondolatanyagát. Ezt a szellemi produktumot az egész nemzet rendelkezésére bocsátja. Feldolgozását a Magyarok Világszövetsége bízta.

Öt világrész magyar küldöttei színvonalas, gondolatgazdag előadásokban szóltak az anyaország, a Kárpát-medence és a világban szétszóródott magyarság súlyos gondjairól. A múltunkat érintő történelmi elemzésekben is a jövő lehetőségeire fordították a fő figyelmet, mert él és eleven a hit a magyar jövőben, a határok fölött is egységet munkáló nemzet megújulásában. Erről így szól az összegezés: a nemzetek Európájának úgy akarunk alkotórészei lenni, hogy az integrációban, az emberi jogok kiteljesedésével Közép-Kelet-Európa népeinek régi konfliktusai is föloldódjanak. Egyesült Európa országainak közösségében bizonyosan igazolódna majd Albert Camus szavai arról, hogy: A hazafiság nem foglalkozás, kiegészítve azzal, hogy Ne legyen foglalkozás a hazafiatlanság sem!

Egy kiteljesedett, nyugalmi egyensúlyba jutott nemzeti lét körülményei között fölösleges volna hangsúlyt vetni a főbb idézett gondolatra. Időszerűségét, sajnos, a győztes nagyhatalmi érdekek szerint bekövetkezett nemzeti szétdaraboltságunk táplálja. A magyarság mai, szellemi integrációs törekvéseiben ugyanis még mindig fontos szerepe van a szó nemes, korszerű értelmében vett patriotizmusnak, a nemzeti összetartozás tudatának. E nélkül a határon túli magyarok több mint hárommillió közössége önrendelkezési lehetőségeinek utolsó reményét is elveszítené.

A Magyarok IV. Világkongresszusa történelmi fordulót jelent egy olyan nemzetstratégia elvi megalapozásában, amely legfőbb feltétele a trianoni szindróma viszonylagos föloldásának. Ebben alkotmányos kötelezettsége révén is fontos szerep hárul az anyaországra, amelynek mindenkor kormányzata csakis a teljes nemzet alapvető érdekei szerint teljesítheti megbízatását. Erről is sokan szóltak megállapítva, hogy több mint fél évtizeddel a rendszerváltozások után a határon túli magyarok emberjogi küzdelmei megrekedtek. A belső autonómia jogos követelményeinek teljesítésére a szomszédos országokban nem mutatkozik politikai akarat, ám annál aggasztóbb jelei vannak a nemzetállami, sőtén türelmetlenségnek, az etnikai arányok tudatos megbontásának, a mohó asszimilációs törekvéseknek.

Létveszélyben az anyanyelv szabad használata minden határon kívüli területen. Nincs elégtétele, sem kárpótlása az egyes államok által elkobzott egyházi, társasági, egyesületi, kulturális vagyonnak. Az új tulajdonlás a kisebbségek kizárásával történik.

Ezek ellen a világkongresszus résztvevői erőiesen tiltakoztak és Eötvös Józsefre hivatkozva jelentették ki, hogy a magyarság nem maradhat jelen helyzetében!

Számosan hangsúlyozták, hogy a határon túli magyarok maguk a legfőbb alakítói önnön sorsuknak, de küzdelmükben meg kell erősödni a bizonyosságnak: csakis egységben, lankadatlan küzdelemben érvényesülhet a kölcsönösség elve: segíts magadon, s az anyaország is megsegít.

Éppen ezért a kongresszus kimondta az egységes magyar nemzet kialakításának szükségességét. Ennek érdekében olyan kapcsolat- és intézményrendszert kell teremteni, amely kifejezi a három részre tagolt magyarság helyzetét és érdekeit: kialakítva a kárpát-medencei magyar kultúra, egyházak és ifjúsági társulások közös intézményét és szövetségeit. Olyan rendszert, amely segíti és építi a nemzeti integrálódás folyamatát. Ennek természetes feltétele, hogy az anyaország olyan támogatási rendszert dolgozzon ki, amely a határon kívül élő magyar közösségek szülőföldjükön való maradását és ottani gyarapodását segíti, és a kívánt egységesülés folyamatában kiemelten kezeli a különösen veszélyeztetett helyzetben lévő szóróványmagyarságot. A cselekvő egység feltételeként szóltak sokan arról is, hogy az új alkotmányban helyet kapjon a kétkamarás parlamenti struktúra létrehozatalának lehetősége.

A Magyarok Világszövetsége nem politikai tömegpárt; az összmagyarság pártok feletti, érdekvédelmi szövetségeként működik. A részre tagolt tizenötmillió magyar szellemi, nyelvi, művelődési integrációs törekvéseit oly módon támogatja, hogy cselekvő együttműködésre kész az ország mindenkor demokratikus parlamenti képviselőjével. Teszi ezt annak reményében, hogy öreg kontinensünk legtragikusabb sorsú országa, népe, békés alkotómunkára vágyó nemzete a harmadik évezred kezdetével a megnyugvás kapuján léphet be az Európai Unió országai közé.

Budapest, 1996. június 18.

50 éves az Unitárius Élet

50. évfolyamát érte meg 1996-ban az Unitárius Élet. A lap 1947-ben indult Budapesten az Unitárius Értesítő folytatásaként, melynek megjelenését a második világháború szakította meg.

1947-től 1951-ig havonta, ezt követően 1956-ig kéthavonta jelent meg. 1958-tól 1962-ig ismét havonta, 1962-től 1978-ig csak negyedévente kapta kézbe az Unitárius Életet az olvasó. 1978-tól ismét kéthavonkéntira változik a megjelenés, egészen 1993-ig; azóta havonta lát a lap napvilágot, 12 oldalnyi terjedelemmel.

A nyomda is többször változott az évek folyamán. A kezdetekben Máté Ernő VIII. kerületi könyvnyomdájában nyomták az Unitárius Életet. Ez a nyomda az államosítás után a Műveltség Nyomda nevet kapta. 1953-ban a Budai Nyomda adta ki a lapot, 1957 szeptemberétől pedig a Zrínyi Nyomda. 1980-tól a nyomtatásra az Egyetemi Nyomda vállalkozott 1989-ig. Ezt az MTESZ Házi-nyomda követi, majd a Cerberus Kft veszi át a feladatot.

A lap szerkesztőinek felsorolása a közelmúlt kisebb unitárius egyháztörténete lehetne:

- 1947-ben *Kereki Gábor*,
- 1948-ban *Barabás István* szerkeszti az Unitárius Életet.
- 1949-től 1956-ig *Csiki Gábor* a szerkesztő.
- 1957-től *Pethő István* 10 éven át fáradhatatlan szorgalommal foglalkozott a lapszerkesztéssel, egészen 1966-ig. Még abban az esztendőben főszerkesztő *R. Filep Imre*, felelős szerkesztő pedig *Bencze Márton* lett.
- 1970-ben *R. Filep Imre* halála után főszerkesztőként *dr. Ferencz József* vette át a stafétabotot, ekkor szerkesztő bizottság segítette munkájában. A bizottság vezetője *Bencze Márton* volt, tagok: *Bajor János* és *Szász János*.
- 1980-ban felelős kiadóként *Husztai János* foglalkozott az Unitárius Élettel. – 1984-ben *Szent-Iványi Ilona* vette át *Husztai Jánostól* a feladatot. Ekkor felelős szerkesztőként *dr. Ferencz József* volt megjelölve. – 1991-től *Orbókné Szent-Iványi Ilona* váltotta *Ferencz Józsefet*.
- 1992-ben történt meg első ízben, hogy világi munkatárs lett a lap főszerkesztője: *Török Tamás* atyánkfia személyében. Még ez esztendőben decembertől munkatársaiként *Sándor Gy. Mátyás*, *Gálffy Gábor* és *Bencze Franciska* tevékenykedtek.
- 1994-től *Muszka Ibolya* és *Nyitrai Levente* is bekapcsolódott a szerkesztőségi munkába. – 1994 júliusától főszerkesztő *Bencze Franciska* lett, s napjainkban is ő végzi a szerkesztéssel járó feladatok legnagyobb részét.
- 1995-től *Kászoni József* nevét is láthatjuk a szerkesztők között, 1996-ban lelkeszi feladatai elszólítják a laptól *Sándor Gy. Mátyás* szerkesztőségi titkárt. Ezen a tavaszon *Gálffy Gábor* is befejezi szerkesztői tevékenységét.

A lap szerkesztőinek felsorolása után essék szó az Unitárius Élet tartalmi jellegzetességéről, a publikálóról a teljesség igénye nélkül.

Az első tíz esztendő alatt kialakult rovatok:

- Áhítat
- Egyházi élet
- Levelezés
- Hírek, közlemények
- 1960-tól színesedik a lap tartalma: verseket közöl.

– 1968-ban, az unitarizmus 400 éves jubileumán gazdagon illusztrált jubileumi szám jelent meg.

– 1970-es évek második felétől *Dr. Kiss József* gondozásában a Bélyegsarok rovat bélyegeket mutat be.

– 1976-ban a revideált Biblia megjelenése alkalmából indult újabb sorozat: Új köntösben a Biblia címmel.

A sorozat összehasonlításokat végzett a Károli, az ökumenikus és a katolikus biblia azonos szöveghelyei között.

A hetvenes években alakult ki az Unitárius Szemmel rovat, mely a közéleti figyelő szerepét töltötte be, később Szemle címmel közölt unitáriusokat is érintő eseményeket.

A nyolcvanas évek végén eltűntek, átalakultak a korábban kialakult rovatok, csak a kilencvenes években válnak ismét jellemzővé.

– A lapban publikálók teljes névsorát közölni nem ez áttekintés feladata. Néhány nevet sorolok fel csupán, a megjelenés kronológiáját követve, természetesen a szerkesztőkön kívül: *Dr. Kiss Elek*, *P. Buzogány Lajos*, *Buzogány Áron*, *Gyallay Domokos*, *Botár Imre*, *Dr. Jakab Jenő*, *Mátrai-Betegh Béla*, ifj. *Bartók Béla*, *Kozma Tamás*.

Napjaink rendszeres szerzői: *Kelemen Miklós*, *Szász János*, *Sztankóczy Zoltán*, *dr. Nyiredy Szabolcs*, *Felhős Szabolcs*, és újabban *Szász Adrienn* az ifjúsági rovattal.

Az elmúlt 50 esztendő példányait átlapozva úgy látom, hogy egy-egy lapban eltolódik az arány a történeti cikkek, sorozatok irányába. Természetesen a jelenben olvasó számára nem tűnik így.

A visszaemlékezés fontos dolog, a múlt megőrzésének alapja ez. Az utóbbi években nagyobb hangsúlyt kapott a szinkronia: az egyházközségek jelenének rögzítése, ami teljesebb képet adhat majd a későbbi olvasó számára az egyház életéről.

A magyar nyelvű unitárius sajtót áttanulmányozva, meg kell állapítanunk, hogy ilyen hosszú megjelenési időt a történelem viharai miatt kevés lap tudhat magáénak.

Az Unitárius Élet méltó helyet foglal el a nagy múltú kolozsvári folyóiratok: a Keresztény Magvető és az Unitárius Közlöny mellett a magyar nyelvű unitárius sajtóban.

Muszka Ibolya

UNITÁRIUS ELŐDEINKRŐL...

Aranyosrákosi Székely Sándor

(1797. szeptember 13–1852. január 27.)

Aranyosrákosi Székely Sándor neve a magyar irodalomban és az unitárius egyháztörténelemben is ismert.

A magyar irodalomtörténet részére Toldy Ferenc fedezte föl, aki 1878-ban „A magyar nemzeti irodalom története”, – és 1880-ban a „Magyar költők élete” című úttörő munkájában Székelyt nevezi meg az eposzírás területén Vörösmarty előfutárának. A Toldy után megjelenő irodalomtörténeti munkák ennél többet nem is közölnek Székely Sándor felől. Az unitárius Jakab Elek az első, aki az Abafi Lajos szerkesztette Figyelőben (1882) támpontot szolgáltat Székelynek a magyar irodalomban betöltött szerepe meghatározásához, gazdag életrajzi adattal egészítve ki a Toldynál csak vázlatosan található közléseket.

1887-ben Benczédi Gergely, a nagymultú Keresztény Magvetőben, – az 1837-ik évi unitárius énekeskönyv kiadásáról írva – méltatja Székely jelentőségét.

Kanyaró Ferenc előbb 1888-ban „Székely Sándor és Vörösmarty” című munkájában (Ker. Magvető.) mutatja be bővebb terjedelemben Székelynek Vörösmarty eposzaira gyakorolt hatását, – majd 1897-ban „Aranyosrákosi Székely Sándor élete és költészete” címen közöl átfogóbb képet a nagynevű költő püspökről.

1925-ben Borbély István irodalomtörténetében és 1935-ben Gál Kelemen forrásértékű, „A kolozsvári unitárius kollégium története” című munkájában olvashatunk Székely Sándorról. A többi kisebb munka csak futólag, és főleg irodalmi tevékenységét említi. Ezek is Toldyt ismételve, olykor idézve, többnyire csak eposz kísérletei felől szólnak.

Aranyosrákosi Székely Sándor Székelykálban született. Apja István székelykálai lelkész, anyja szabédi Szekeres Klára volt.

Iskolai tanulmányait 1808-ban, a székelykeresztúri „középtanodában” kezdte. 1814-től lett a kolozsvári kollégium növendéke. Tanulmányait kitűnő eredménnyel végezte. 1819. november 1-től a kolozsvári királyi líceumban jogot hallgatott. 1820-ban a dicsőszentmártoni zsinat külföldi tanulásra jelölte. A tanulmányút költségeinek összegyűjtése miatt a jogi tanfolyam előadásait nehezen tudta látogatni.

1820. november 17-én indult Bécsbe, mert az osztrák kormány – félve a porosz és más német egyetemeken meghonosodó szabadabb eszmék „káros” hatásától – nem engedte az erdélyi protestáns ifjakat németországi egyetemekre.

Székely Bécsben elsősorban az Egyetem előadásait hallgatta. Szabad idejében megfordult a bécsi közélet mozgalmasabb helyein: a könyvtárakban és a kávéházakban. Sétái alkalmával megismerte a város történelmi nevezetességeit. Péter Lajos írja („A székelyek Erdélyben”. Ker. Magvető. 1922. 2. füzet), hogy Bécs városának történelmi nevezetességű helyein bolyongva kezdte szövegetni „a császárváros régi dicsőségét zengő” verseit és a romantikus, nemzeti irányú bécsi irodalmi körök hatása alatt határozta el végleg, hogy „nemzeti tárgyról igaz antik hősköltemény formájában fog énekelni.” Itt készítette el, – írja Péter Lajos – előbb a „Dierniasz” című nemzeti tárgyú epikai kísérletét, amelynek hőse Árpád vezér, majd tervet változtatva írta meg „A székelyek Erdélyben” című kis nemzeti eposzát.

Borbély István irodalomtörténetében (1925. II.) elmondja, hogy amikor Székely Sándor Bécsben tartózkodott, a város Európa középpontjának számított: „köz és a magánélet, a zene és az irodalom egy nyertes világháború törté-

neti romanticizmusának fényében áradozik, melynek két fényszórója Metternich és a költő Grillparzer”. Mellettük – folytatja Borbély – egy csomó kisebb egyéniség ad szint e nagy világvárosnak.” Kétségtelen, hogy Bécs – amint Gál Kelemen is megjegyzi – „zajos életével, élénk forgalmával, nagy sürgős-forgásával, élénk hatást tesz az erdélyi hegyek csendjéhez szokott ifjúra”. (I.m.II. k. 475. old.) Ez azonban nem gátolta abban, hogy nyitott és figyelő szemmel járva, lelkébe vesse a látottakat és azokat később felhasználva, vele népe előhaladását szolgálja.

Székely Bécsből 1822. május 21-én indult haza. Pünkösd szombatján ért Pestre, ahol fölkereste a „Hébe” című irodalmi zsebkönyv szerkesztőjét Igaz Sámuel, hogy – ki nyomtatás végett – átadja neki az első magyar nemzeti eposzt.

1822-ben a Főtanács Tordára rendelte lelkészi szolgálatra.

Benczédi Gergely arról számol be (Tordai unitárius papok. Ker. Magvető. 1888. 2. sz.), hogy mint lelkész, az algimnáziumban teológiát, görög és német nyelvet tanított. A dombói zsinat 1830. augusztustól az iskola igazgatójává léptette elő.

Az 1832. augusztus 23-ai nyárádszentlászlói zsinat Kolozsvárra helyezte át a kollégium történelem- és hittan tanárának. Kenyeres Ágnes: „Magyar életrajzi lexikon”-ában – valószínűleg Toldy nyomán – arról tudósít, hogy Székely 1836-tól Kolozsvárott igazgató, 1838-tól egyházi főjegyző, 1843-tól püspökhelyettes és 1845 augusztus 24-én tartott homoródalmási zsinattól püspök.

Jakab Elek (Figyelő. 1882.) és Gál Kelemen közléséből tudott, hogy Székely háromszor nősült. Első két feleségét, Csipkés Erzsébetet (+1826) és köpeczi Nagy Rozáliát (+1835) nagynénje jelölte ki számára feleségül. Harmadik feleségét, Hincs Zsuzsannát maga választotta (+1852).

A korabeli magyar irodalomról Kanyaró Ferenc ad igen találó jellemzést. „Aranyosrákosi Székely Sándor és Vörösmarty” című tanulmányában leírja (Ker. Magvető. 1888.), hogy „a kor nagy költői – élükön Kazinczyval – nem tolmácsolták a nemzet mondanivalóját és nem tudtak eleget tenni annak a költészettel támasztott igényének. Mondanivalójuk – a klasszicizmus hatása alatt – Róma és Hellas dicsőségét zengte, s magyar tárgyú verseik is tele voltak latin és görög „sallangokkal”, melyek nem hatottak a tömeg érzelmeire. Különben is mondanivalójuk a nemesi társadalomnak szólt, s annak igényeit igyekeznek kielégíteni.

Vörösmarty és Czuczor lírai költeményeikkel a szubjektív érzések tolmácsolására vállalkoztak.

Vörösmarty – Egyed Antalnak, a római elégia művelőjének hatása alatt – elég hamar a honfoglalás eposzi feldolgozása felé fordult és Árpádról készült egy nagyobb szabású hőskölteményt írni. Czuczor Gergely viszont egy X. századbeli hősmonda feldolgozására szánta el magát. De mindkettőnek szüksége volt Székely eposzt teremtő kísérletezésére, hogy annak fölhasználásával hozzák világra irodalmi szempontból is teljesértékű alkotásaikat.”

Az epikai költészetről Kanyaró megállapítja, hogy annak költői értéke Zrínyi óta állandóan süllyedt. Gyöngyösi, aki verses krónikákat és históriás énekeket írt, műveiben a krónikának, az eposznak és a verses regénynek, lírai hangulattal elárasztott keverékét adta.

A XVIII. század eposszal kísérletezői sem tartalmilag, sem formailag nem alkottak maradandó értéket. A XIX.

század elején többen próbálkoztak eposz írással, de vagy a készülődésnél maradtak, vagy munkájuk – értéktelenségük miatt – ismeretlen maradt. Péterffi Lajos írja (Ker. Magvető. 1889. 4. füzet), hogy amikor Székely eposz íráshoz fogott, „idegen remekműveket” tanulmányozott, hogy ne essen kísérletező elődei hibájába. Kazocsa Sándor „Kis magyar irodalomtörténetében” (1944) méltányolja a kísérletezés fejlődéstörténeti szerepét. Kanyaró, Székely eposz-kísérleteiben Klopsztokra hivatkozik, kinek munkái hatása alatt „alkotott” magyar mitológiát és alkalmazott klasszikus versformát.

A hazai magyar irodalom Döbrentei Gábor közreműködése folytán kezdett bontakozni. Döbrentei, a magyar irodalom föllendítése érdekében Kolozsvárott irodalmi kört hívott életre. Megindította az Erdélyi Múzeum című folyóiratot, amely az erdélyi fiatalok irodalmi tevékenységének kívánt szószólója lenni.

Kanyaró arról számol be, hogy, mint minden unitárius, Székely is a kolozsvári főiskolán kezdte költői pályafutását. Péter Lajos azt írja (A székelyek Erdélyben. Ker. Magvető. 1922. 2. füzet), hogy a deákiskola módja szerint verselni próbálkozó Székely egy 1816-ban írt ódájában arról panaszkodott, hogy a hazai költészetből hiányzik az eredetiség. Maga Székely is – állapítja meg Péter Lajos – (Ker. Magvető. 1922. 2. füzet), csak 1818-tól lelkesült „határozottan a honi lantért”, de ezt is Döbrentei hatására tette. Benkő Samu arról ír, (Bölöni Farkas Sándor: „Utazás É.-Amerikában” 1979.), hogy a klasszikus iskolai formával való szakítás Döbrentei érdeme, mint ahogy az ő „unszolásának” tett eleget később a múlt dicsőségét feldolgozó és közismertté váló „A székelyek Erdélyben” című eposzával Székely is.

Vörösmarty hatását egyedül Kanyaró sejtí, de Pándi Pál (A magyar irodalom története 1772–1849-ig), – Szaudler József (Magyar irodalom története. 1896.) és Gaál Mózes (Magyar irodalom története. 1896.) irodalomtörténészek is úgy nyilatkoznak, hogy Székely a nemzeti mitológia és a tündérmesék elemei egybeszővésével mintát és ösztönzést szolgáltatott Vörösmartynak, aki Shakespeare drámái megismerése után nyert ösztönzést Székelytől a nemzeti mondák világából merítendő eposz írására.

Kanyaró arról is beszámol, hogy Székely Döbrentei közbejárására Kazinczyval is megismerkedett. „Az ifjú költő – írja Kanyaró – tömjenező szonettet ír és küld a nagy mesterhez, örkari támogatását kérve rebegő szárnyalásának.” Kazinczy azonban – állapítja meg Kanyaró – nem sokat törődött Székely erőltetett szárnypróbálgatásaival, hiszen az erdélyieknek hű tükörképét bemutató „erdélyi leveleiben” még csak említést sem tett róla.

Jakab Elek, aki már 1822-ben ki akarta emelni Székelyt a feledés homályából, a kezéhez kerülő írói hagyatékban olyan költeményekre bukkant, amelyek szerint Székely már 17 éves korában, 1814-ben, foglalkozott versírással. Első közismertté váló hőskölteménye a „Kenyérmezei harc”. Ebben már nem szerepelnek antik hősök. Helyüket elfoglalják a magyar történelem nagyjai, élükön Hunyadi Jánossal. 1822-ből való Székely fő műve „A székelyek Erdélyben” című eposz, amelyet Toldy Ferenc („A magyar nemzeti irodalom története”. IV. kiadás. 1878. 228. old.) „csodálatos sugallat művének” mond és amely „olyan világot nyit meg szemeink előtt, amilyen költészetünkben addig soha nem volt.”

A munka, amely a székelyeknek Erdélyben való letelepedését örökíti meg, megjelenésével nem váltott ki akkora hatást, mint amekkorát várni lehetett. Szaudler József irodalomtörténetében (1968. 352. old.) említi föl, hogy a hexameterben íródó történeti eposz, bár kisajátítja a nemesi-nemzeti ellenállást, mégis hatásában a vártnál kisebb marad.

A munka bírálói sorában Kanyaró a mesekerekítő érzéket és a lírai hangulatot emeli ki. Péterffi a székelység őskorából fennmaradó hősök szerepeltetését és az unalmas didaktikai fejtegetéseket elhagyását értékeli. Borbély a népmesei keretbe foglaltságot és a szerelem érzésének reális rajzát dicséri. Jakab Elek az eposzt csak azért tartja értékesnek, mert az irányt jelöl „a zsendülni kezdő magyar újabb eposznak.” Kazocsa Sándor a munkában fejlődéstörténeti értéket lát. A Révai Nagy Lexikon (XVII. k. 449. old.) a mondai tárgyat és a hexameteres formát tartja becsesnek.

Az eposzt a Keresztény Magvető (1903. 6. füzet. 344. old.) tájékoztatása szerint 1895-ben az Aranyosvidék című lap újévi ajándékaképpen az unitárius Borbély György tanár adta ki újra.

Székely Sándor eposzkísérleteinek több eredménye ismert.

Ezek: „Viennas, avagy az ostromlott Bécs” (1821), „Mohácsiász” (1824) „Dierniasz” (1825.) „Nádor ostroma” (évszám nélkül), „Buda visszavétele.” (é.n.) („Rudolfiasz” (é.n.) és „Hattyú eposz Hunyadiról.” (1831.) Hősi regéje „Mikola Mária”, ódája „Magyarokhoz” címet viseli.

Történelmi munkái közül nagyobb lélekzetű a „Világtörténet Dittmar szerint” (1844), melynek érdeméül Jakab Elek („Figyelő” 1882.) a magyar nyelvét, az adatgazdagságát és forrásanyagát említi. „Jó nyereség”-nek mondja, hogy segítségével a gyöngébb tanulók anyanyelvükön ismerkedhetnek meg a múlt történelmi eseményeivel.

Székely másik történelmi tárgyú munkája „Erdélyország története” (1845) címet viseli.

Musnai Ürmössy Lajos „Erdély irányadó lapja” című munkájában (Kv. 1907) azt írja, hogy Székely Sándor a Nemzeti Társalkodó „tekintélyes írógárdájának tagja”. E lap 1830. november 6-ai számában (212. old.) „érdekes értekezés jelenik meg Székely Sándortól, „A hunok és avarok várai” címen. A lap 1834. évi számaiban még két dolgozata jelent meg: „A zsidó régiségek Erdélyben” és „A törökök kiveretése Magyarországból” címen. A mi szempontunkból legjelentősebb történeti tárgyú munkája a nyomtatásban 1839-ben megjelenő „Az unitárius vallás története Erdélyben” című. Ennek az Unitárius Élet „Aranyosrákosi Székely Sándor emlékezete” című tanulmánya (1948. márc. 15.) abban látja jelentőségét, hogy ez az első nyomtatásban megjelenő unitárius egyháztörténeti munka, amely figyelemmel kíséri a nemzet történelmét is. Toldy bírálatában („Magyar költők élete” 1880. 246. old.) a munka tesz némi szolgálatot az egyháznak, de az nem más, mint Uzoni munkájának „meglehetősen hanyag kivonata.”

Székely kimondottan egyházi vonatkozású munkája a Kolozsvárott, 1837-ben kiadásra került „Unitárius énekeskönyv”, mellyel Székely – Gál Kelemen szerint – az egyházi költők „legelső sorába” emelkedik. („A kolozsvári unitárius kollégium története.” 1935.) Mint érdekességet említi meg, Benczédi Gergely „Egy becses emlékirat énekeskönyvünk 1837-iki kiadásáról” című munkájában (Ker. Magvető. 1887.), hogy az énekeskönyvet kinyomató református kollégiumi nyomdász, Barra Gábor az énekeskönyvet saját költségén, prózában nyomatta ki és csak a Főtanács közbelépésére jelentette meg verses formában. „A 400 év” című Emlékkönyv (Kv. 1968) nemcsak az énekeskönyv teljes címét közli, hanem azt is leírja, hogy Székely a szerkesztés munkáját a régi énekeskönyv alapján végezte és a 6 kiadást megelőző könyv 1924-ig volt használatban. Toldy említett munkájában Székely szerepét (246. old.) az énekeskönyv reformjában mondja döntőnek. Az énekeskönyvből „sok régi éneket kihagyva és újakat dolgoztatva, az egészet másképpen rendezve” – hívta életre. Benczédi szerint a könyv összeállításánál Székely a rendszeres

használatot tartotta szem előtt, és kiveszi részét a betűszedés kijavításában és a könyv letisztázásában is.

Az énekeskönyv alapján Heinrich Gusztáv irodalomtörténész Székelyt elismeri „egyházi dalköltőnek”, de nem tartja tehetséges lírikusnak. Pálffy azt nehezteli, hogy Székely az énekek elhagyásával sok „valódi értéket” kihagyott a könyvből.

Meg kell még emlékezni Székely püspöki tisztsége alatt folytatott munkásságáról is. Ezek közül az Emlékkönyvből megtudhatjuk, hogy Székely püspöksége alatt alapozódott meg a rendszeres lelkészképzés. Az Egyház addig a főiskola bölcséleti tanfolyamát elvégzett ifjakat alkalmazta lelkésznek. 1847-ben azonban már külön kétéves teológiai tanfolyam indult, melyre a bölcsészeti tanfolyam elvégzése után lehetett beiratkozni. Megjegyzendő, hogy 1857-től három és 1899-től négy évre bővült a lelkészképzés ideje.

Székely Sándor egy székelyföldi hivatalos látogatása alkalmával Marosszentkirályon „hirtelen jött betegség következtében” fejezte be életét. Jakab Elek írja, hogy Gyöngyö-

si István tartott a kolozsvári „Demeter kertben” levő sírjánál „jeles emlékbeszédet.” Emlékkövére a tervező építész egy szívet, egy lantot és egy könyvet vésett be, az elhunyt nevével, tisztségével, születési és elhalálozási dátumával.

Jakab Elek említi meg azt is, hogy Székelyről fia, Ádám, halála évében egy arcképet rajzolt, amelyről aztán később Simén Domokos készített elfogadhatóbb képet. Ezt met-szette kőbe Budapesten (1861) egy kőfaragó mester.

Összefoglalva a Székely Sándorról leírtakat, megállapíthatjuk, hogy egyike a magyar irodalom „második élvonalába” tartozó munkásainak, aki a maga korában a „jelentősebb” irodalmárok közé volt sorolható. Nagy volt mint eposz és történetíró, mint püspök és mint ember is. Könyvtára, mely később a kolozsvári unitárius kollégium könyvtárába került, klasszikusok, teológiai, történelmi és szépirodalmi könyvek gyűjteményét képezi.

Kelemen Miklós

Márton Áron

címzetes érsek, Erdély püspöke

1896. augusztus 28 - 1980. szeptember 29.

1896. augusztus 28-án született Csíkszentdomokoson egy négygyermekes székely földműves házaspár fiaként. Iskoláit szülőfalujában, Csíksomlyón, Csíkszeredán és Gyulafehérvárott végezte el. 1915-től 1918-ig harctéri szolgálatot teljesít a székelyudvarhelyi gyalogezred katonájaként. Háromszor megsebesül. A háború után elvégzi a Teológiát Gyulafehérváron, 1924. július 6-án pappá szenteli Majláth Gusztáv Károly Erdély római katolikus püspöke. Káplán lesz Gyergyóditron, Gyergyószentmiklóson, ahol 1926-tól hittanár a főgimnáziumban. 1928-ban Marosvásárhelyre kerül, a főgimnázium hittanára és igazgatóhelyettes. 1929 júliusától Vöröstorony és Talmács plébánosa, a szebeni Szent Teréz árvaház felügyelője. 1930 októberében püspöke behívja az Aulába, és a Levéltár vezetője lesz. Állandó előadója az erdélyi katolikus nagygyűléseknek és nyári tanfolyamoknak. A csíki fiatalok értekezletein meghirdeti a népnevelés programját. Az egyetemi hallgatóság kérésére püspöke kinevezi egyetemi hitszónoknak és a Katolikus Népszövetség igazgatójának, ahol létrehozza a népművelő bizottságokat, szociális, pedagógiai és népművelő tanfolyamokat szervez. György Lajossal közösen megindítja az Erdélyi Iskola folyóiratot. 1931-ben püspöke Romába viszi, ahol XI. Piusz pápának, mint az erdélyi ifjúság leendő vezetőjét mutatja be. 1936 áprilisában átveszi Erdély legnagyobb egyházközségének vezetését és rendezi annak több millió lejes adósságát. 1937-ben kanonoki kinevezést kap, kerületi főesperes, majd a gyulafehérvári egyházmegye apostoli kormányzója lesz. Majláth püspök betegsége miatt 1938-ban lemondott, Budapestre távozik, ahol 1940-ben elhunyt. Utódlási joggal kinevezett segédpüspöke Vorbuchner Adolf haláláig csak néhány hónapig kormányozta egyházmegyéjét. Halála után a Szentszék 1938. december 23-án Márton Áront nevezi ki Erdély/Gyulafehérvár püspökének. 1939. február 12-én szentelik püspökké a kolozsvári Szent Mihály templomban.

Püspöki jelszava:

NON RECUSO LABOREM - NEM RIADOK VISSZA A MUNKÁTÓL

Főpapi címere sokatmondó. Halmok felett emelkedik a fenyő, s az azt metsző pályában a PAX, a BÉKE szava. Két oldalt Csík megye címeréből itt van a nap és a hold, melyet talán az őshazából hoztak egyszer a székelyföld fia. A fenyő nyílegyenesen mutat irányt a magasságok felé, egyeneslelkűséget is jelképez és bátorságot, hogy úgy álljon az ember, mint a fenyő a Békás-szoros kopár kőszikláján és legyen mindig zöld és életerős.

Az erdélyi egyházmegyet az oklevelet EPISCOPUS TRANSILVANIENSIS-nek jelölik és ezen a néven ismerik 1930-ig. A konkordátum megkötése után Gyulafehérvári-ra kellett változtatni.

A püspökök névsora 1106-tól ismert. A mai püspökség 1991-től érsekség, területének nagysága 58254 négyzetkilométer. A székesegyház építését a XI-XII. században kezdték el és további építéseket folytattak a XVIII. századig.

Nevezetes műemlék, Erdély Panteonja, fejedelmek, püspökök temetkezési helye. Az 1940. augusztus 30-i bécsi döntés az egyházmegyet kettészakította. Márton Áron püspök 86 plébániájával, lelkipásztorával és a káptalannal Gyulafehérváron maradt. Észak-Erdélyben püspöki helytartóságot szervezett, kolozsvári központtal és ide helyezték át a teológiát is.

A Párizsi Béke után a román kommunista rendszer felmondta a Szentszékkel kötött konkordátumot, megszüntette a temesvári, szatmári és a nagyváradi püspökséget, Erdély részére csak a gyulafehérvárit ismerte el. A kommunista hatalom „ötéves-tervet” dolgozott ki a vallás felszámolására, de Szent Hilárius írása következett be: Az Egyháznak az a tulajdonsága, hogy akkor győzedelmeskedik, amikor üldözik, akkor értik meg a legjobban, amikor kétségbe vonják az igazságát, akkor hódít, amikor elhagyottnak látszik. Felszámolták a görög-katolikus egyházat, feloszlatták a szerzetes rendeket. Márton Áron püspököt Bukarestbe rendelték 1949. június 21-én, útközben elrabolták, hogy ne legyen, aki akadályozza az Egyház felszámolására készülő tervet. Jobb kezét a bal lábához láncolva viszik Erdélyen át a máramaroszi börtönbe. Mivel ott kivégzőtábor is volt, elterjedt a halálhíre. Később a bukaresti szekuritate földalatti börtönének alagsori cellájába kerül. Amikor a világ megtudja, hogy még életben van, mozgalom indul a kiszabadítására, élén a Vatikánnal és a nemzetközi zsidósággal. 1955 tavaszán tér vissza Gyulafehérvárra. 1956 nyarán az állam elrendeli háziőrizetét, egy alkalommal, amikor a kertben sétál, rálőnek, de a golyó célt téveszt. Hűséges vezető papjait letartóztatják. Ölombányában 13 évi kényszermunkát végzett a későbbi püspök Dr. Jakab Antal.

Márton Áron háziőrizetét 1967-ben feloldják. 1969-ben és 1971-ben eljut Romába, ahol VI. Pál pápa úgy fogadja őt, mint a jelenkori katolicizmus egyik legnagyobb alakját. Betegsége arra készíti, hogy 1980 tavaszán az egyházmegye vezetését átadja Dr. Jakab Antalnak. 1980 szeptember 29-én hal meg veserákban. Bebalzsamozott testét a püspöki kriptában helyezik el, hat püspök, több mint ötszáz pap és sokezer híve jelenlétében 1980. október 4-én.

Ahogy múlnak az évek, olyan mértékben növekszik karizmatikus nagysága és időszerűkké válnak azok a tanítások, amelyekért élt és meghalt.

Horváth Béla

Levél a világ tetejéről. Ezt a címet adhatnánk ennek az élménybeszámolónak, mely dr. Gellért Judit és férje Prof. Dr. George M. Williams nepáli útjáról szól.

Drága Édesanyukánk!

Így van ez, ha túl sok a mondanivaló, az ember megijed a feladattól s halogat. Persze a Washington D.C. – Amerika fővárosa! – prédikáló utam túl korán jött Nepál után. De most ülünk le, s én mesélek a csodás Keletről, ha nem is ezeregyéjszakán át, de egy jó darabig.

Ami az ázsiai út legnagyobb áldása számomra, az a Tibet-Erdély analógia felfedezése, mely megváltoztatta egész világszemléletem. S mivel én mindent Erdély hasznára igyekszem fordítani, ez máris megtette a magáét. Washingtoni prédikációm erre az analógiára építettem, s így szem nem maradt szárazon a zsúfolásig telt fővárosi unitárius templomban, ahol pedig a hallgatóság tagjai nagyrészt a kormány tisztviselői, a hatalom emberei voltak. Tibet tragédiáján keresztül Erdély ijesztő jövője mindjárt kézzelfoghatóvá vált.

De hadd meséljek Ázsiáról, Nepálról, a világ tetejéről, ahol 1996 áldott napja számunkra a Himalája, a Mount Everest mögül kelt fel – Tibet felől!

George már „otthon” volt Ázsiában, hisz’ India a szakterülete. Nekem azonban Japánt leszámítva, ez volt az első, a nagy felfedező expedícióm Ázsiában. Két videokamerával és két fényképezőgéppel. Hogy miért nem Indiába mentünk inkább? Hiszen George célja a hinduizmus és buddhizmus vallásgyakorlatának kutatása, filmezése volt. India azonban ellenséges a kívülállókkal szemben, míg Nepál tárt karokkal és roppant toleranciával fogadja a külföldieket. Nepál a világ egyetlen hindu királysága. De olyan hinduizmus ez, amely szétválaszthatatlanul egybeszővődik a buddhizmussal. És ne felejtjük el, a történelmi Buddha, Siddharta Guatama Nepálban, Lumbiniban született.

De van még egyéb rendkívüli értéke is ennek a csepp országnak: az emberiség ősi civilizációja itt még élő. Az ország abszolút zártsága – a Himalája és az ötvenes évekig az ország politikája miatt – szüzen tartotta azt. Mint ismeretes, Tibet a világon az egyetlen élő antik civilizáció. Egyiptomi kultúrához hasonlatosan antik. De mivel Tibet Kína kegyetlen markában összeroppant, Nepál ad menedéket, s élte tovább annak rendkívüli kultúráját.

Aztán Nepál valóban a világ „házteteje”, itt van a világ legmagasabb hegycsúcsa, az Everest csúcs (Csomolungma 8848 m), de a világ legmagasabb tíz hegysége is ebben a kicsi országban van.

Mesék, legendák birodalma ez, ahol az istenek együtt élnek a halandókkal, a határ a legenda s valóság között teljesen elmosódik. Nemcsak a népi hiedelmekben, de történeszek „tudományos” nézeteiben is. A csodák itt minden naposak, s az élet itt tiszta misztérium. Sokezer nyi, fő- és mellék istenségeik előtt kötelességeiket leróni a legfontosabb, és az életük felét időben is kitöltő foglalatossága mindenkinek. Itt minden a vallásból születik s azt szolgálja. És hiába tiltották be a kasztrendszer, itt az is szigorúan meghatározója a társadalmi érintkezésnek. A konyha körül forog minden, ahova idegen be nem léphet, nehogy „megfertőzze”. *Vivekananda*, a nagy hindu tudós méltán bírálta saját, a „konyha vallását” és annak törpe lelkiségét. A legfelső kaszt, a brahminok vallási tisztaságra törekvésének azonban semmi köze a higiéniához. A tisztulási szertartások netovábbja például a szent folyóban való tetőtől talpig való megmosakodás, mert a Bagmati folyó egyenesen a minden hindu számára legszentebb Gangeszbe folyik. Hogy milyen ez a folyó? Annyira szennyes, annyira inkább szemétdombnak néz ki, hogy ott a szó közönséges értelmében megtisztulni abszurdum. S pár méterre a fürdőhelytől hamvasztják a város halottait, szinte folyton-folyvást. A hamvak s a máglya még üszkös gerendái sísteregve gör-

dülnek a folyóba – az egyetlen tisztító ágens, aktív szén! És a hinduk ezrei végzik e szertartásukat minden reggel, sokszor többszázán egyszerre. Diszkrétan – úgy, hogy nem néznek egymásra – átcserélik selyem szárijukat (szári: testükre tekert csodaszép viseletük), a férfiak fehér gyolcs ruhájukat s úgy ragyognak a szépségtől, hogy az ember szeme kárpázik. Ragyog a lelkük, s hosszú sorokban mennek a legszentebb templomukba imádkozni, újabb szertartásokat végezni, órákon keresztül. A hindu nagy templomokba idegennek bemenni még Nepálban sem szabad. „Csak Hinduknak” olvasható a felirat mindenütt.

A mindennapi ima-szertartás – amit *pujanak* (pudzsá) hívnak – a kívülálló számára nem sok lelkiséget tartalmaz. Aligha lehetne imának nevezni azt a kutyvasztásnak tűnő konyhaműveletet, ami a szent rizsnek piros festékkel, mézzel, tejjel, virágszirmokkal, s még tucatnyi egzotikus maggal, gyümölccsel való elegyítésében nyilvánul meg. Kicsi tálból nagy tálba, aztán megint a kicsibe – több tucat tálcska közepette a földön kuporogva – pontosan vigyázva a sorrendre, a mozdulatokra, a ritus elemeire. S közben a pap, ő is a földön kucorogva, a szentírásból, a *Védák*-ból olvas fel, kántál. A puja végző (rendszerint nő) rituálisan illusztrálja a felolvasottakat. S a „kutyvalék” az istenségnek készülő szent ambrózia. Nagy megtiszteltetés az, ha az idegen szemlélő, vagy meghívott részvevő homlokára is felkenik a piros *tilak*-ot és megkóstoltatják az ambróziát, – mint az istenség kegyes elfogadó viszontajándékát. A pap nemcsak felnőtt férfi lehet, de néha hétéves kislány, néha az élő istennőként tisztelt *Kumari*, a hároméves szűz kislány.

Ennyi bevezetőnek elégséges és szükséges. Könnyebb erre építeni a mi célzott „hadjáratunkat”, mellyel Nepál s vallásainak titkaiba merültünk. Olyan szerencsés volt a „csillagállásunk”, hogy sikerült olyan körökbe bejutnunk, olyan szertartásokat filmeznünk, ami egyébként kívülálló számára egyszerűen hozzáférhetetlen. Egy felsőbb akarat terelte utunkba azokat az embereket, akikkel később lelki kapocs, igazi barátság szövődött, s akik egyengették utunkat a titkok birodalmába. Ide bejutni a magunk „erejéből” lehetetlen. Amit viszont George kutatása céljából tűzött ki, nevezetesen a hindu *samskarak* (szentségek) filmrevütelét, ahhoz nekünk nepáli otthonokba kellett bejutnunk. Mert a hinduk istentisztelete nem a templomokban folyik, hanem főleg otthonaikban. Persze eljárnak a templomokba is – ami úgy értendő, hogy egy templomkomplexumon belül több tucatnyi istenség oltára előtt áldoznak – piros festékkel s virágszirmokkal kevert rizst kennek az istenség képére, amit aztán a majmok, patkányok vagy a legyek esznek meg – és imát rebegnek, a keresztvetéshez hasonló kézmozdulat kíséretében. Minden istenség – a teremő *Vishnu* s a romboló *Siva* – egyformán megkapja a maga imaadagját, hogy baj ne legyen az elhanyagolásból. S ezeken felül minden családnak még külön megvan a maga „személyre szabott” védőistensége.

Nepál híres a vallási fesztiválok sokaságáról. Annyi szent ünnepnapja nincs még egy népnek. Ilyenkor aztán az utcák még zsúfoltabbak lesznek, a színek és emberfajták kavalkádja elkápráztató. Az illető istenség szobrát viszik általában véget nem érő processzióban. Egy hétig is eltart, amíg Kathmandu város utcáin végigjár egy istenség. S addig „áll a bál”, az ünneplés, éjjel-nappal. Január szegény fesztiválokban, s a fővárosban csak a király születésnapját értük meg. Napokig tartott az is, mindenki zárandokolt valahová, aztán a nagy napon a királyi palota elé gyűlt a sokezeres tömeg zászlókkal, a király képmásának, az 50. születésnapjához jókívánságok transzparenszeivel, ünnepi ruhákban. Éppen olyan benyomást keltett, mint amikor Ceausescu ünnepeltették. Hahotára fakadtam a hasonlóság

miatt. Kétségkívül személyi kultusza van a hindu királynak, aki rokona, sőt, földi megtestesítője – reinkarnációja – az egyik fő istenségnek, Vishnunak. Politikailag így hatékonyabb a legenda.

A felvonuló tömegben külön osztagot képeztek az „ubiquiter”, a mindenütt jelenlévő *sadhu*-k, avagy szent emberek. Hagyományosan remetéknéne, de amolyan ázsiai stílusban. Az egzotikum, az excentricitás megtestesítői. És dehogyis szent a legtöbbje! Hasist szívnak, a turistákat szemmel tartják, hogy ha fényképezőgépük rájuk irányulna, levasalják a fényképezkedés privilégiumának az árát. Vagy egy óvatlan pillanatban felkenjék az ártatlan szemlélő homlokára az istenek megérintette jelvényét, a piros tilakot – persze következményes adomány ellenében. A *sadhu*-k néha földig érő, soha-meg-nem-mosott hajcsimbókkal, hiányos öltözetükkel, égő tekintetükkel, mely hatalmat sugall, minden esetben megdöbbenik a szemlélőt. Egy kicsit ők a társadalom „hippijei”, csudabogarai. A semmiből élnek, hajléktalanok és a jóga tudományában járatosak. Egyikük jó pénzért egy jókora sziklát volt képes és hajlandó lingamjával felemelni.

A királyt láthatóan nem érinti meg a rettenetes szegénység, ami a palota magas kerítésén kívül már elkezdődik. Alattvalói vigyáznak, ne idegesítsék királyukat a valóság képével. A statisztikát azonban csak kell, hogy ismerje, hogy t.i. Nepál a világ öt legszegényebb országának egyike. De az csak egy adat az íróasztalán. Hogy a gyermekek fele nem éri meg a felnőttkort, de még az ötéves kort sem, hogy az anyák hullnak szüléskor, TBC, alkoholizmus miatt, hogy az ivóvíz halálos egy kívülállónak, hogy a levegő szennyezettsége minden fantáziát felülmúl... De lázadni életkörülményeik ellen, látszólag senkinek se jut eszébe. Mert a kasztrendszer s a karma fogalma erről gondoskodik. Az ember beleszületik – előző életével kiérdemelten – abban a kasztba, s az azzal járó kötelességek teljesítésén múlik következő életének jobbá vagy rosszabbá válása. Ha most lázad, esetleg kutyaként születik újra, s kezdhet mindent előlről. Mert ott a kutyák talán a legsajnálattamértőbb nyomor-teremtmények. Embereknél is irigylésreméltóbbak viszont a szent tehenek. Minden tehén „szent”, s kóborol az utca forgalmában, de senki el nem üti (kemény börtönbüntetéssel járna), mindenki eteti és megsimogatja őket, mint egyfajta istenség-ekvivalenst.

Ha egyáltalán „lázadásról” beszélhet az ember, az talán a nők makacs szépségében nyilvánul meg, akik mintegy dacolnak a nyomorral, a sárral, a szegénységgel, mint élő istennők, úgy varázsolódnak elő vályogkunyhók, sötét vacok mélyéről, már kora hajnalban. Nem győztem csodálni – filmezni – ezeket a gyönyörűséges lányokat, asszonyokat. Oly büszke a tartásuk, oly tökéletesek a vonásaik, oly kápráztatóan színesek a selyem szárik. Eshet az eső, érhet bokáig a sár, ők akkor is földig érő selyem lepelbe burkolóznak, homlokukon a tilak, hajukban virág –, s hogy mi van a szívükben? – azt az Isten tudja. Az elfogadás, a megadás és megalázottság, keserűség – a mi mércéink alapján legalábbis ezt vetítjük rájuk. De azok a nők boldognak látszanak. Különösen, amikor az én csodáló tekintetemmel az övék összeakadt. S ez lépten-nyomon megtörtént. Ő, azokban a lopva váltott pillantásokban az asszonyi lélek minden mélysége benne volt. Mintha alig hinnének a szemüknek, hogy valaki, aki „európai”, csodálattal néz rájuk – és nem sajnálattal vagy keresztülnézően. Többet néztem hátra, mint előre, mert mindig egymás után néztünk. Ők ámulva visszanevettek, mintha régi ismerősök lettünk volna. Bájosan zavarban voltak, de lopva kihúzták kicsit magukat, megigazgatták a mindig karjukon ülő csecsemőjük fejkötőjét – láthatóan jól érezték magukat a bőrükben. S ettől mindenütt fény varázsolódott a piszkos síkatorokban.

Pedig utcák azok, de olyan sűrűn lepve emberekkel és a legelképesztőbb járművekkel, hogy művészet ép bõrrel megúszni még egy napig is. Az utcagyerekek sárszínűek és mint kavicsok hevernek, vagy mint verebek cikáznak szanaszéjjel; az öregek – ha már ezt a kort megérték – nem féltik a bőrüket a dudáló autóktól; az árusok hatalmas mérlegszerű, vállukon billegő kosaraikkal elfoglalják a teljes utca szélét; a selyembe bújó asszonyok sosem lépnek a sárba; s a turista-zarándokok pattognak, mint a bolhák, rebbennek szét, mint a ludak, ugrándoznak félre visonkodva a maximális sebességgel – 5 km/óra – végigsöprő motorizált riksák (háromkerekes biciklik) előtt. A Mercedesek, Trabantok persze nagyobb sebességet engednek meg maguknak, hisz ők az erősebbek. S mégis, egy hónap alatt, aminek minden nappali óráját az utcákon töltöttük, soha egyetlen balesetet nem láttunk, még annyit se, hogy valakit véletlenül megérintett volna egy jármű. Hihetetlen ezeknek az embereknek saját terük érzékelése és a másiknak respektálása – vagyis tudnak tömegben élni. És nem zavartatják magukat egykönnyen, nem neurotikusak.

Minden az utcán zajlik, mert ez az emberek élettere. Minden ház ugyan emeletes, mert a konyhát a kakasülön kell elrejteni, hozzáférhetetlenül, s a ház földszintje egy icipici üzlethelyiség. Akkora, hogy éppen elkucorog benne a tulajdonos, s nem kell nagyon kinyújtózni, hogy áruját elérje. Minden második ilyen üzletecske „vendéglő”, vagyis helyben, nagy fazékban sül, fő az ennivaló a járókelők számára. A mészárszék is az úton van, ott nyelik, darabolják fel a bivalyt, a vért a kutyák lefetyelik, s az embereket a húson hizó legyek nem izgatják.

De az utcán fürdetik a kisbabákat és a gyermekeket, s minden második anya a napon tetveszi a gyereket. Innen tanulták el a majmok is. Hogy milyen ügyesen szedegetik a tetveket a kollégájukról! S a filmező gépbe még pózolnak, idekínálnak egy-egy kövérebb tetűt, csak úgy lazán.

A nepáli társadalom szélsőségességét – a palota s a kunyhók egymásmellettségét – szemlélve, kelet-európai ember ösztönösen is ideális talajnak képzei azt a „felvilágosító” kommunista eszmék számára. S ott is van a kommunizmus. Vörös zászlós, sarló-kalapácsos felvonulásokba botlik az ember. S mivel az írástudatlanság 80%-os, a házak falára mindenütt – a magas hegyek elhagyatott viskóin is – a Nap képe van festve. Ez ott a kommunista párt szimbóluma és nem Szúriáé, a napistené. Szavazz a Napra! Ők még nem tudják, hogy elsötétülhet a Nap a kommunizmussal!

2. rész

Most eszmélek rá, hogy elvesztem az általánosságokban, pedig annyi rendkívüli, saját élményeinkre érdemes inkább reflektálnom, azokra, amik csak velünk történtek meg, s amitől utunk zárandoklattá vált.

Kathmandu, Nepál fővárosa volt a főhadiszállásunk. Kathmandu völgyét pásztáztuk keresztül-kasul. Itt alig néhány kilométeren belül minden ami Nepál, s ami hindu, fellelhető.

Mivel karácsony előtt két nappal érkeztünk ide, szállásra lelés után az én legfőbb gondom az volt, hogy egy keresztény templomot és kórust találjak, ahol a Karácsonyt méltóképpen ünnepelhetjük. Egy hindu királyságban ez majdnem abszurd igénynek tűnt. Ám a gondviselés ajtót tárt előttünk. George egyetlen ismerőse Nepálban *Cap Miller* jezsuita atya, író, a *Royal Antropological Institute* ismert tudósa, akivel először s utoljára 20 évvel ezelőtt találkozott. Miller atya az önkéntes énekesek hallatán még nálunk is jobban megörvendett. Azonnal induljunk kóruspróbára! Csak pár napja voltunk távol a keresztény világtól, de a Karácsony ezt a rettenetes távolságot felnagyította. Kathmanduban azonban volt egy sziget: a Katolikus Teológiai Intézet, ahol Miller atya tizenegy indiai jezsuita teológiai

hallgatót oktatott. Akkor épp világirodalom és szociológia volt terítéken. Az oktatás amolyan régimódi mester-tanítvány közvetlenségben folyt. Sőt, még ennél is demokratikusabb keretben: Miller atya hangsúlyozta azt a jezsuita elvet, hogy közte, s tanítványai közti viszony nem hierarchia, hanem barátságon alapul, s ezt ő így is élte. S ez nagyobb tekintélyt biztosított neki minden autoriter fellépésnél. Csüngtek szavain a tanítványai – s mi is. A szeretetet krisztusi módon gyakorló mester, az ő keresztény alázatossággal párosuló hatalmas tudása, humora, közvetlensége – egy emberideál ajándéka volt számunkra. Olyan, akit az ember a világ végére is követne. S hogy ez mennyire valóság lett, az mindjárt kiderül.

Kóruspróbával kezdődött. A kórus a 12 jezsuitából, ugyancsak indiai ifjú apácákból, néhány helyi katolikus hívőből és kettőnkéből állott. De akkora lelkesedéssel énekeltek, hogy felért egy „igazi” kórusral – hanganyagban is. A dallamok az ismert karácsonyi dalkörből voltak – de nepáli nyelven. A szemem se rebbent mikor az egész karácsonyi misét nepáli nyelven énekeltek végig! A szöveget utánóztam, s a kórusnak jól jött egy „vezető” szoprán. Talán csak az együtténeklésnek, együttmuzsikálásnak van meg az a varázsos hatása, mely azonnal képes a legmélyebb lelki húrokat megpendíteni. Olyan távol voltunk kultúrában, nyelvben, életkorban egymástól, s mégis egymásratalálásunk nemcsak mint kórustagoké, olyan őszinte és természetes volt – Isten karácsonyi ajándéka.

Karácsony este volt. A hindu világnap épp olyan hétköznapi mint máskor, csak a hotelek transzparensi udvariaskodtak a külföldiekkel: Boldog Karácsony! A mi szívünkben az ünnep jelentősége, intenzitása hatványozódott – magunk köré kellett varázsolnunk az ünnep hangulatát, azt ami itthon olyan természetes. Ahogy beléptünk az egyetlen katolikus templomba, alig hittünk a szemünknek. Több ezer ember szorongott egy katedrálisban, aminek azonban még fedele se volt. De ponyvákba hevenyésztek tetőt, s oly gazdagon festették tele hindu motívumokkal, hogy az ember a mesében érezte magát. Gyönyörű oltár, gyertyák ezrei, fenyőfák körös-körül. S persze mindenki ünnepi hindu szariban, homlokán is ünnepi tilakkal. Elvégre itt mindenki hindu, még akkor is, ha keresztény. A vallások itt úgy összefonódnak, s minden vallási türelmetlenség vagy kizárólagosság itt furcsa volna. Egyik kórustársunk – aki meghívott másnapra karácsonyi ebédre – példázza a színes vallási kavargást: ő hű keresztény, a férje ugyanolyan hű buddhista, kislányuk viszont hindu vallást gyakorol. S természetesen mindenki eljár a másik istentiszteletére, szertartásaira, mikor ki ül ünnepet. Így mi egyáltalán nem ütöttünk el társainktól, legfennebb bőrünk világosabb színével, no meg a selyem szári hiányával. Mindenki dédelgető, hálás pillantásokkal méltányolta, hogy fűjük a nepáli nyelvű dalokat.

A misét tíznél is több pap végezte. Nepál valamennyi keresztény – értsd katolikus – egyházi méltósága jelen volt. Kathmandu nemsokára önálló érsekséggé lép elő, ezért épül a katedrális. Egyházilag most még India fennhatóságába tartoznak. A toleranciáról szolt az egyházi beszéd, igen figyelemre méltó gondolatokat csillogtatott először nepáli, majd angol nyelven is. Az éneklésben is változtattak a két nyelvet. Be szép volt a „Köszöntsétek egymást a béke jelével” gesztus egymás felé – izzott a levegő a szeretettől. S ezzel még véget se ért. A teológusok meghívtak, töltsük velük együtt a szentestét bentlakásukban. Ezek az alig húszéves fiatalok, akik nemsokára papokká szentelve mennek vissza hazájukba, Indiába, hogy ott távoli falvakba szétszóródva, a szegénységgel és nyomorúsággal küszködő testvéreiket szolgálni, szellemiükben felemelni, keresztény hitüket ápolni próbálják. Mekkora hivatástudat lobog bennük! Úgy néztem fel rájuk, mint jövődő szentekre. S kikre emlékeztettek? Erdélyi unitárius teo-

lógus „keresztgyermekreinkre”. Éppen úgy az idealizmus szépíti őket is. S nekik is adtunk egy szimbolikus szerény ösztöndíjat – ami a nepáli szegénységben sokkal többet ért, mint Erdélyben.

Nepálban indiai barátainknak az angyal helyett a „Santa” jött, amolyan Mikulásnak álcázott társuk hozta a nagy zsákot. Egymásnak voltak angyalai, mindenki kapott egy ajándékot, Miller atya is, gondosan csomagolva. Mindenki meghatódva kiáltott fel: ki találta ki az én gondolatomat? Mert ugye nem illik valami után nagyon vágyakozni, életük egyszerűsége és anyagi minimalizmusa ezt diktálja. Csak most derült ki, mennyi lopva vágyott apróság tett milyen boldoggá tizenegy családja után vágyakozó fiatallembert. Mindenki arról mesélt, hogy még két éve karácsony este bizony egymás vállán pityeregtek, édesanyjuk úgy hiányzott! De bezzeg most már férfiuikká, de inkább hivatástudó papokká értek; már nem lázadoznak választott magányuk ellen, Isten kézenfogta őket, s belső nyugodtsággal mosolyogják gyermeki önmagukat – ezek a még serdülő fiúk. Olyan kedves hangzavar lett, hogy saját szavait se értette az ember. A karácsonyfa éppen olyan volt, mint otthon, s a gyertyák lobogása egy boldog, honvágyó csapat szeméből ragyogott vissza.

Az elragadtatás és öröm, mellyel a karácsony esti misén Miller atyával s tizenegy tanítványával együtt szolgáltunk – mi unitáriusok – s a családot számukra kicsit pótoltuk, életünk egyik legszebb emlékei közt marad immár. S a barátság és egy igen mély szeretet irántuk is életre szóló talán. Egymásratalálás volt, nem csak véletlen találkozás.

Csoda-e, ha életveszélyes útra vállalkoztunk, hogy ígéretünket beváltuk és találkozunk velük még egyszer. Persze, amikor nekivágtunk, nem tudtuk, mire vállalkozunk. De ha tudtuk volna is... megígértük. Karácsony után ugyanis a tizenkettő elutazott a lehető legtávolabbi faluba, „tanulmányútra”. Tanulni a falu népétől, mielőtt tanítani kezdenének. Barátságot kötni velük, megtanulni a nyelvükön beszélni, osztozni velük a szegénységben, a minden nap örömeiben, megfigyelni döntéseik motivációját. Azért mentek olyan Isten háta mögötti helyre, hogy önmagukat is és egymást is jobban megismerjék a rendkívüli helyzetben. A viszonylagos városi kényelem és külön szoba, imaterem helyett ugyanis itt egy színben, az agyagpadlón aludtak hálósákokban, a falu piacán a csorgónál mosakodtak, a januári hegyipataokban fürödtek, pici sötét tapaszos kunyhóban tartották az istentiszteleteket, ahova kecskék, kutyák is szabadon besétáltak, gyerekek ki- s berohangáltak. Ahol az áhítat igen nehéz. Ahol minden percben szem előtt voltak, s ahol mindig, mindenben alkalmazkodni kellett egymáshoz s a falusiakhoz. Ahol oly szegényesen ettek, hogy mi éhenhalástól félténénk őket: háromszor naponta egy-egy maréknyi főtt rizst, csípős curry mártással leöntve, s néhány krumplidarab szolgált „húsként”. Italuk – mindenütt Nepálban – tea forró tejjel és cukorral. S hogy lakmározunk! Eszembe nem jutott volna, hogy keveset ettünk – pedig mi George-dzsál egy adagot megosztottunk. Nepálban igenis megtanultuk, milyen kevés az elég. (Hogy miért eszünk mi magyarok annyit?) Megengedhettük volna magunknak, hogy a nyugati turista vendéglőkben étkezzünk; de nem vitt rá a lelkiismeret a nagy szegénység láttán. Az első nepáli napon lázadtam fel csak, másnap már nem voltam éhes, s nagyszerű érzés volt keveset enni, már csak szolidaritásból is. S még meg is csinosodtunk.

Nem akarom átugrani az utazás körülményeit. Azt hittem, erős a hitem, de azon kaptam magam, hogy képtelen voltam hinni, hogy életben maradunk azon a hatórás autóbussz úton a hegyeken keresztül. Mint aki sokat utazott, volt fogalmam hegyi serpentinekről. Anyukám is mesélt a hajmeresztő Fogarasi havasokról. De mi a Himalájában voltunk! És az út csak félsávnnyi volt, egy autóbussz is alig fért el, különösen az ötpercenként adódó hajtűkanyarokban,

ahol a vízmosság az út nagy részét elvitte s megannyi patakon, vízesésen kellett átgázolnunk – megússzuk, nem ússzuk. S mindig a legrosszabb helyen jött szembe egy másik jármű. Ekkor „megegyezés” alapon egyik hátrált addig, amíg megkapaszkodhatott. Volt úgy, hogy a negyedik kerekünk alá már alig jutott talaj, s az egész falu lélegzetét visszafojtva drukolt, hogy ne dőlünk be a feneketlen mélységbe. Ugy tűnt, hogy a szerpentin egyenesen az égbe visz; soha vége nem volt a kapaszkodónak. S mikor véget ért, még ijesztőbbé vált a helyzet, mert akkor vesztettül rákapcsolt a bátor sofőr, s vágattunk a mélységbe. A világ azon részén nemcsak a busz tömött, mintha heringek utaznának, de az igen magas, amolyan múlt századi ócska busz tetején legalább 30 ember szorongott, kapaszkodott, s élvezte a „fölnényt”. Lábrúgásos, morze jeles kommunikáció alapján tudta a sofőr, mikor van extra veszély, mikor akarnak leszállni, stb. Soha életemben annyit nem imádkoztam, mint azon az úton – mely olyan reménytelenül félelmetes, bár gyönyörű volt. Pedig tudtam, hogy Istenünk vigyáz ránk, hogy mások is végigmentek, sokszor is ezen az úton, baleset – értsd ezalatt: a busz bezuhant a 2000 méteres mélységbe – nem túl gyakori. Be értékes, be törékeny az élet! S be lélegzetelállítóan szép volt a vidék! Úgy kívántam gyönyörködni! De kapaszkodni kellett, s így is percenként bevertük a fejünket a plafonba, annyira hánnya a farát a busz – ketten egy pici ülésen szorongtunk s öt órán keresztül a WC-re se lehetett leszállni a zsúfoltságtól.

De a félelem közben, hogy élveztük az egyedülálló kalandot! Mert ilyen messze, ilyen rossz autóbusszal nyugati ember aligha utazik. De jönni még eljöttünk, hanem a rosszabb az a gondolat volt, hogy másnap itt vissza is kell menni – újabb hat órát. Legszívesebben gyalogútra vállalkoztam volna, ha időnkéből egy hét tellett volna. De nekünk, nyugatiaknak ugyebár nincs időnk az életünket kímélni. S talán a hitemet is érdemes volt megpróbálnom. Másnapra még eső is esett – ritka januárban – s az utak csúszóssá váltak. Valahol örvendtem is ennek, mert azt reméltem, a busz nem közlekedik akkor, s mi egy kicsit ottragadunk ebben a varázsos faluban.

Amikor a buszról leszálltunk – meglepetésszerűen –, s megláttak barátaink, ujjongásban törtek ki. Ez Miller atya „jóslatának” is szólt, aki az aznap reggeli mise után csendesen kijelentette: George és Zizi ma megérkeznek. Pedig mi másnapra terveztük, sőt, már-már feladtuk. Én erősködtem, hogy nem okozhatunk csalódást, meg hogy milyen élmény lesz a kolozsvári teológusoknak, ha filmen megmutatjuk nekik nepáli kollégáikat. Ez lenyűgöző érvnek bizonyult, s halálfélelmem közepette se bántam, csak George pisolygott a megtört bátorságomon.

Szóval ilyen diadallal még faluba be nem vonultunk. S ilyen mélyen egymásnak örvideni is ritkán adatik meg. Máris kiosztották rám a szerepet az éppen soron lévő Machbeth-ben. Én lettem volna Lady Machbeth! Ezt az ötletet a férfitársadalom s főleg George hahotával fogadta, s én belegondoltam, hogy tán igazuk van (?). Hogy miért Machbeth? Nos, a betravati falusi lét egyben intenzív „továbbképzés” volt a teológusoknak. Shakespeare-t tanulmányozták, persze angolul, és szereposztásban vették sorra drámáit. A színhely – az osztályterem-színház – egy nagy fa alatt, egy óriás szikla tetején volt a patak partján, a falu végén; elég messze ahhoz, hogy a falusiak már csak lustaságból se zavarják. Negyven napra vonultak el, s e bibliai idő egyben rendkívüli lelki gyakorlatra is szólította őket. S a hely erre ideális volt.

Betravati az utolsó falu a tibeti határ előtt! Erre csak akkor döbbsentem rá, amikor Miller atya a legközelebbi hegy felé könnyed mozdulattal mutatott: ott van Tibet, háromnapos gyalogútra, mert az autóútnak itt vége. Aztán George-dzsál diadalmasan elindultunk a hagyományos királyi úton Tibet felé! Én valósággal megmámorosodtam ettől a

gondolattól: Tibet felé! Ha időnk volna, Tibetig meg se állnánk! Aznap időnk azonban mindig csak részleteket engedett. Háromszor is nekivágtunk: „mondjuk játékból, hogy megyünk Tibetbe” – harmadszor már teliholdnál s barátainkkal. Schubert Ave Maria-ját énekelve és a „Hazamegyünk s megáld ott a Csíksomlyói Szűzmária”-t.

Betravati még az erdélyi hegyekéhez szokott és arra büszke szemnek is túlzott szépség. A falu közepén jókora vízesés, s a patak oly bővízű, hogy a völgykatlan visszhangos a zúgásától. A hegyek oly meredeken emelkednek, mintha óriás katedrálisban volna az ember, s melynek hevenyészett a teteje, de a jól ismert csillagsátor fedi. A hegyek a napot minden átmenet nélkül, a délután kellős közepén csak úgy elnyelik.

A többi elszórt, s mind a hegy gerincére épült faluhoz képest Betravati – város! Főtere is van. És üzlete. Innen hordják a hátukon az emberek a hegyekbe a vásárolt holmit – gyermekek is – vékony zsákokat cipelnek, mely noha a hátukon van, de egy széles „fejpánttal” a fejükhez erősítve csüng. Gyönyörűek ezek a *Sherpa* és *Magar* (!) népcsoportokhoz tartozó hegyi emberek. És persze a tibetiek. Színes szőtt ruháik, katrincáik éppen mint a csángóké. Ugyanúgy felgyöngyözve, fejkendővel a fejükön. Mélységesen otthon éreztem magam! Gyermekkorom hangulata szállt meg, amint Miller atyával végigsétáltuk, felfedeztük a falu minden zegét-zugát. Jobbra-balra köszöngtünk, ahova behívtak, nem utasítottunk vissza egy teát: elbeszélgettünk – nepáli nyelven. Még a borjak is minket bámultak – mit keresünk ott, ahol a madár se jár? Mennyi szép embert, gyermeket filmeztem, fényképeztem! Mert jöttek s mentek az asszonyok, s gyermekek a hegyekből, meredek kőlépcsőkön ereszkedve alá, hátukon a bálákkal, káprázatóan élénk színeikben. „Namaste!” – üdvözöltük egymást a hagyománynak megfelelően, összetett tenyerünket homlokunk magasságába emelve, fejünket meghajtva. Arcukon csodálattal vegyes elragadtatás tükröződött, tízszer hátrafordultak, s még integettek is. Néhány óra elég volt, hogy egy egész falu a szívébe fogadjon. S hogy a mienkbe is beköltözzön. Csak egyet nem tudtunk szeretettel nézni: a sok emberi ürüléket, hulladékot a patak partján, a kertekben. Középkor van itt, ahol a higiéniét még nem fedezték fel. Mert azt nem lehet mondani, hogy piszkosak az emberek. A maguk módján tiszták.

Teológusaink – akik pedig India falvaiból jöttek –, sem tudták elviselni, s már első nap ki akarták takarítani a falut s megtanítani az embereket higiéniére. De emlékezniük kellett a „szerződésre”. Most még ők tanulnak – egyelőre némán alkalmazkodni. Amikor szállásunkra tértünk egy gazdag házban, akkor még jobban együttérettünk velük. A priccsen nem volt még szalmazsák se, s csak egy vékony takarót kapott a tisztelt vendég házaspár, holott az ablak sem volt üveges – s mégiscsak januári éjszaka volt, ha márciusnak is tűnt. S az illemhelyet éjszaka felkeresni veszélyes vállalkozás lett volna. Inkább kibírtuk.

Betravati is van alszeg s felszeg. A híd választja el, s egyben kasztbeli választvonal is. Hogy ez mennyire élő valóság, arra szakácsnőnk családja döbbsentett rá. Gönceiben is tüneményesen szép tizenhat éves menyé mintha Rembrandt festményről szállt volna le. De mit takar a riadt szomorúság a szemében? Már két éve asszony, gyermekét koraszülte s elvesztette. Felsőbbrendű kaszt leánya, a kinek a családja köhajtásra, de a hídon túl lakik, s amely őt kitagadta, mert hozzáment egy alsóbb kaszt fiához – szerelemből. S mivel a szakadék a folyó innenső és túlsó partja között áthidalhatatlan, szerelme megszöktette, titokban esküdtek meg. Emiatt az ifjú férjet letartóztatták, s még jó, hogy félig agyonveréssel megúsza, és nem került hosszú börtönbe. Az „úrilány” pedig – a hagyományos család-szerkezet szerint – az új házban a cselédnél is alacsonyabb sorú, mert ő csak egy meny. Zokszó nélkül végzi a

napi robotot, hajnalban ő kel fel először, hogy tüzelőfát gyűjtsön, tüzet gyújtson, teát főzzön, kecskéket ellásson, mosson, felmosson. Ahelyett, hogy iskolába járna ez a tizenhat éves gyönyörű, csillagszemű törekeny gyermek-lány. Jaj, csak a szemében s szívében ne törjön meg a fény! Hiszen senki még csak észre se fogja venni. Mint egy szürke árnyék, olyan hangtalanul suhan, serénykedik. De tekintetünk mindig találkozik, s ő csodálkozva felejtí szemét az én csodáló tekintetemen. Nem szokott ahhoz, hogy rá figyeljen valaki. Mosolyogni is szégyenkezve mer.

Amikor vacsorához gyűl össze a tizenkettő, s a tíztagú család, a figyelem a szomszéd autisztikus gyermekére irányul. Hagyományos, nyugati társadalomban ez a gyermek valószínűleg fogyatékosok intézetében senyvedne. De ez a falu spontán terápiát végez, mégpedig állandóan. A némanak bélyegzett fiú most rímekbe foglalt „hőskölteményeket” improvizál, a hallgatóság hahotázása közepett. Ő pedig mind jobban felbátorodva, mindenkiről sorban egy-egy verset „költ”, énekelve adja elő, s olyan találó jelzőkkel, ami még a mi nepáliul nem tudó fülünknek is „igaznak” hangzik. S ő a legboldogabb abban a faluban.

Az este egyik legszebb eseménye a *Vesperas* volt. Az angol és nepáli nyelvű istentiszteletek naponta váltják egymást, s a hindu falu asszonyainak, gyermekeinek nagy része tódul a kicsi házba, mikor „nepáli nap” van. Aznap este az volt éppen. Szinte egy óráig énekeltünk együtt, bibliaolvasással, elmélkedéssel szakítva meg. Január 3-a volt, Édesapám születésnapja és halálévfordulója – a tizenhatodik! Ezért éreztem útunkat egy nagy zarándoklásnak, valós veszéllyel, szenvedéssel. De nem tudott volna annyi szenvedést tartogatni, ami meg ne érte volna azt a Vesperast és a másnap hajnali misét. Miller atya ugyanis mindkettőt Édesapám emlékének szentelte, s azt hiszem, ennyi fohász még nem szállt soha felé.

A hajnali mise életem csúcselményei közé tartozik. Édesapám halála óta az első gyászistentisztelet az ő emlékére. És milyen öskeresztényi egyszerűségben! És milyen egzotikus nyelven! Mintha mi lettünk volna az a másik tizenkettő, a kicsi szoba agyagpadlóján körben kuporogva, középen a mester, fehér tibeti imasál stóliával nyakában, az imbolygó gyertya fényénél olvasta a textust – elámultam, hogy tudott ilyen találó bibliai passzusra lelni? Ő is a földön ült, még úrfelmutatáskor is. Valami benső ünnepélyesség remegett a hangjában, szavai oly egyszerűek voltak, s ettől olyan valódiak, oly igazak. Mintha akkor hallottam volna először, mintha akkor fogalmazódtak volna meg a jézusi szavak, mintha homályból vakító színnel csillantak volna fel. Újrafelfedeztem a jól ismert szavakat, tartalmat nyertek abban a máztalan, póztalan egyszerűségben.

Ó, milyen könnyű volt ott imádkozni, milyen közel volt Isten, milyen gyönyörű volt az emberiség, milyen őszinte a szeretet! S még soha annyira befelé fordulni nem tudtam, mint abban a könnyes leborulásban. A zarándok lelki újjászületésének újabb ajándékát köszöntem meg Istennek. Egy hindu királyságban, a tibeti hegyek ölén, nepáli nyelven szólt hozzám az Isten. Édesapámra emlékeztek, akik soha se ismerték őt, s ez lelkünket megerősítő csodája által, tudtam, hogy Édesapám ajándéka is. Egy kicsit megint keresztényebb lettem. És ez az élmény egy idegen néphez fűződik.

Hogy mennyire idegen?

3. rész

Itt megint a tibeti közelségre kell reflektálnom, mely számomra a legnagyobb élmény volt. A *Bodnath-i* templomnál kezdődött a felfedezés. Ez Nepál legnagyobb buddhista sztupája. Sokemeletnyi magas és teraszosan emelkedő platformokból nő ki a hatalmas, dómszerű, fehérre meszelt sztupa test, s abból az arannyal bevont torony. Ami ezt egyedülállóan nepálivá teszi, az a torony mind a négy olda-

lára festett hatalmas szempár, az ún. „bölcsség szemek”. Ez a szempár Nepál egyik szimbóluma is egyben. Mert a másik jelkép zászlójukon látható: a Nap és a Hold – akárcsak a mi székely szimbólumunk. De csoda-e ez azon a földön, melyen többek között magyarok élnek ma is? Melytől Darjeeling alig „egy hajításra” van? Az ember ezt az eszével tudja, ha ránéz a térképre, s ha Körösi Csoma életén elmereng. De milyen más az a tudás, amit az ember intuitive, szívéen keresztül szerez, amikor az igazi tibetiek között van.

Kettős rádöbbenés volt az élmény: történelmi sorsunk analógiája és hogy mennyire hasonlítanak hozzájuk a székelyek és a csángók! Arcfelépítésük, szemük, szabadsághoz szokott szellemet eláruló büszke tartásuk, szinte tartózkodó méltóságuk – s aztán a ruházatuk! Fekete-piros sötét szöttes szoknya felett színes szöttes kötényt vagy katrincát hordanak elől-hátul. Éppen olyan a posztó ujjasuk is és az egész viselet jellege, mint Csángóföldön vagy székely falvainkban, és persze minden kézisztötes. Ami a legszembeötlőbb hasonlóság azonban, az a nyakukról elmaradhatatlan kaláris, többsoros sötét korall gyöngy! Éppen olyan, mint az én székely ruhám tartozéka, a ki tudja hány generációnyi kort megélt, Édesanyámtól ajándéku kapott korall gyöngyöm. Minden székely asszony ékszere. Férjem mindig bosszantott, hogy milyen egzotikus izlésünk van, mert ugyan biza honnan vesznek korallt a székelyek, mikor Erdély nincs tengerközelben. Hát most fedeztem fel, honnan a korall és a hagyomány: Tibetből! Még akkor hoztuk be divatba, amikor valahol a Himalája lábainál voltunk ázsiaiak. Velem volt a korall gyöngyöm, már hogyne lett volna. Elvittem hát egy tibeti ékszerészhez. Mikor meglátta, láthatóan meglepődött: – Igen régi és nagyon értékes tibeti korall ez. Nem tengeri, hanem tibeti hegyi korall! Mintha a világ remegett volna meg velem; mintha most fedeztem volna fel igazán, ki vagyok. Mert más az, amikor az ember csak mint legenda-ízű történelmet raktározza népünk eredet-történetét, és ismét más, amikor találkozik azokkal, akiknek ugyanaz a gyöngy függ a nyakán, akiknek római betűkkel transliterált szavai magyarnak látszanak, vonásaik a miénk, díszítőelemeik ősmagyarhoz hasonlítanak, s még színeik: a piros-fekete, zöld, fehér is oly közeli. De ennél még megfoghatatlanabb az, ami bennem a rokonság érzetét, az egymáshoz való közünket sugallta. Mint egy mágnes, úgy vonzódtam ehhez a helyhez, ahol mintha őseimet láttam véget nem érő processzióban. Együtt élnek pedig a nepáliakkal, mégis óriási a különbség a két nép fizionómiája, viselete, viselkedése között. És ezt az a belső vonzalom, ami bennem megszületett a tibetiek iránt, pontosan jelzi, mint érzékeny szeizmográf. A kalárisom értékét az adja meg – fejtette ki a tibeti ékszerész – hogy igen sok generáción keresztül viselték, sok-sok asszony bőre érintette, gyűlt benne össze azok „energiája”. Tehát ezoterikus, „morális” értelemben nagybecsű. No, azért dollárban kifejezve sem elhanyagolandó – ha eladni szándékoztam volna kincsem, párszáz dollárt kapásból kifizettek volna érte – egy kicsi, csámpás kalárisért. Most már tudom, miért szeretem annyira viselni! S micsoda „forró” kutatási témám lesz, ha hazamegyek!

Alkonyodott, amikor először *Bodnathot* megpillantottuk. Aranyra meszelt, bölc szempárral díszített, de erdélyi Kós Károly fatoronynak imponáló csúcsa a nap vörös sugarait vakítóan visszaverte. Tibetiek – civilek és bordó lepelbe öltözött szerzetesek – százai tódultak minden kapun át a sztupához. Ez a templom belül olyan volt, mint egy középkori vár, macskaköves utca körben, kicsi üzletek köröskörül, de ahol a turizmus átka mégsem rontotta meg a vallásos áhitat légkörét. Először azt hittem, egyféle búcsú van, s zarándokok gyülekeznek, mint Csíksomlyón. Mind többen jöttek, már alig fértünk a „várudvarban”. A kolostorból tibeti szerzetesek, felnőtt és gyermek szerzetesek, – némelyik alig 5–6 éves – kopaszra nyírt, bordó és sárga lep-

lekben, köpenyekben, vidáman csatlakoztak a tömeghez. És mindenki elkezdett kerengeni a kb. 1000 lépésnyi talapzatú templom körül. (Mert a templom az épület külseje, a szabad ég alatt, nincs „bent”, mintha egy mauzóleumot zártak volna le örökre.) Imakerekeket pörgettek köröskörül, a szobrok előtt meghajolva, imádkozva, keresztvetéshez hasonló mozdulattal. Némelyek minden lépésnél földre vetették magukat, prosztráltak. (Lépésenként égre emelték imára kulcsolt kezüket, majd ismét hason nyújtóztak végig, homlokukkal érintve a földet; majd újra fel, újra hasra, ki tudja hány százszor ima gyanánt. Láttam öreg-asszonyt is, akinél csak ötvenig tudtam számolni a rítus ismétlését.)

A tömeg halk morajlása és szünet nélküli körbehullámzása valami olyan szent áhítatot teremtett, ami az ember velejéig hatolt. Az imára felvonulók lassan ellepték a felsőbb teraszokat is, szédítő volt a sokemeletes, de egy irányba hullámozó embergyűrű. Csak nézni szerettem volna, csak nézni és gyönyörködni az arcok jól ismert vonásaiban, a színekben, melyeket a naplemente aranya szinte lángoló intenzitására festett.

De nem lehetett ellenállni annak a vonásnak, hogy az ember csatlakozzék a kerengő processzióhoz. Ekkor még azt hittem, hogy a tibeti buddhizmusnak egy egzotikus szertartását tapasztalom. Kívülálló voltam még, a rítus igazi jelentése akkor még rejtve volt előttem. Addig, amíg csatlakoztam hozzájuk. Ez egészen új perspektívát adott, s lelki töltetét sokszorosra növelte. Összevegyültünk, egymáshoz tartoztunk. És ekkor mint kinyilatkoztatás világosult meg az igazi tartalom: Ezek az emberek szülőföldjükért imádkoznak! Szent földjükért, Tibetért, Lhaszáért, a fővárosért, a Dalai Lámaért és egymásért. Éjjel és nappal, szünet nélküli kerengésben; csecsemők anyjuk hátára kötve, öregek, akik alig tudnak már járni; százak és ezrek, tízezrek, soha nem szűnő rítusban, egymást váltva imádkoznak a szülőföldért, ezek a hazájukból elűzött menekültek, szegény, de önérzetes és öntudatos emberek. Menekültek, hogy élve maradhassanak és a halott Tibetet feltámasszák, kultúráját elevenen tartsák, átmentsék. És ez sikerülni is fog nekik, mert rettenetesen hisznek benne. Hisznek az ima hatalmában, a lélek erejében. Ezt ma a „bodnathi tibet jelenségnek” hívják.

Tibet mint olyan nem is létezik 1959 óta, amikor a kínai kultúrforradalom tomboló örültsége beseperte a kommunista Kína malomkereik közé. Tibet ma csupán egy kínai provincia – a kínaiaknak. De nem a tibetieknek. Azoknak éppen olyan élő, édes szülőháza, mint nekünk Erdély. Pedig ők még jobban elvesztették, mint mi. Közülük száz ezreket végeztek ki a kínai megszállók. A templomokat feldúlták, kifosztották, egész kolostorokat irtottak ki, szerzetesek és papok tízezreit végezték ki a helyszínen, mások kényszermunka-táborokban veszték. S ma is legalább egymillió tibeti sínylődik, haldoklik politikai börtönökben – a saját szülőföldjén! A Dalai Láma száműzetésbe kényszerült. A dicső Lhasza s a királyság elveszett. De eljő az idő, amikor a Nap ezeknek a tibetieknek nem Tibet felől kel fel, mint most nepáli száműzetésükben, mert akkor ők otthon lesznek ismét, a Himalája túlsó, tibeti oldalán, szabad nép független országában. Ezt ők szilárdan hiszik, s elnézve őket az ember hogy is kételkedhetne? Micsoda lelki gyakorlat ez nekünk, kicsinyhitűeknek! Számomra pedig megerősítő erejű, mert én sohasem voltam képes valamit igazán feladni. Olyan makacsul tudok hinni a lehetetlenben is, s mindig csodálkozom azokon, noha józan eszem igazat ad nekik, akik lemondással kijelentik: ügyünk Erdélyben elveszett. A feladás megbénítja a cselekedetet.

A tibetieknek Bodnath csak az egyik „sirató faluk”. De ők nem sírnak, hanem imájukkal feltámasztják hazájukat, lelkükben a reményt tápláljuk, kultúrájukat, hagyományukat, s hinni tudásukat átadják a következő nemzedéknek. Hogy éjjel és nappal, fiatalon és öregén, télen és nyáron, folyton

legyen, aki az ima fáklyáját meggyújtja és körbe-körbe-körbe hordozza, a hazafiság szüntelen rítusában.

A világnak szüksége van a remény ilyen emlékfalaira, zarándokhelyeire, ahol emberek találkoznak, imák fonódnak egymásba; amelyek emlékeztetnek az emberiség elleni bűncselekményekre, melyeket meg lehetett volna előzni; ahol egymás bánata iránt kinyílik a lelkünk, még akkor is, amikor saját szenvedésünk elzárja lelki horizontunkat. Igen, Tibet és Erdély analógiája szívét, szemet kinyitó ébredés. Ott láttam magunkat közöttük. És nem tehettem másként: közéjük vegyültem és nyolc órányi gyaloglással, százszor kerültem meg a sztupát – imádkozva Tibetért és Erdélyért.

Zarándoklat lett az expedícióból.

4. rész

A hinduizmus sokmilliónyi istenségével, nekünk babonának tűnő rítusaival az emberi élet úgynevezett egzisztenciális kríziseire is sajátos választ és megoldást kínál. Egyik ilyen ősi, de még virágzó és számunkra hátborzongató vallásgyakorlat az állatáldozat *Káli*, (káli feketét jelent) a sötétség vérszomjas istennője tiszteletére. Káli Siva egyik reinkarnációja. Ösidők óta a Kálit imádó hindu szekta fő vallásgyakorlata nemcsak állat-, de rendszeres emberáldozat bemutatását is követelte. 1780-ban Nepálban és 1835-ben Indiában is betiltották az emberáldozatot. Azonban négy Káli-szentély Nepálban még ma is működik, ahol állatok tömegeit viszik feláldozni. A fő szentélyt kerestük fel, *Dakshin* Káli templomát, melyet a 14. században a Malla királyok építettek Káli felszólítására. A szentély a hegyek között van, festői völgyben, mélyen eldugva. Köröskörül a Himalája havas csúcsai láthatók. Ugyanolyan misztikus légkörű, mint a híres görög Delphi orákulum. Csakhogy itt mintha az ókor megrekedt volna, minden élő, a századok múlásáról, s a világ lassan 21. századba fordulásáról mintha senki tudomást nem venne.

A hegy tetejéről kölépcső vezet a szentélyhez, mely tömve volt emberekkel, mintha „búcsú” lett volna. Mert az volt, csakhogy itt hetente kétszer özönlének a hívők áldozati állataikkal. Mi szombat reggelt választottuk. Száz meg száz asszony, férfi gyermek, ünneplő ruhában – többnyire piros selyemszárban a nők, és fehér vászonban a férfiak – állott tömött sorokban, áldozati állataikat magukkal vonszolva. Az állatok kizárólag kasztrálatlan hímállatok lehetnek, hagyományosan többnyire kecske és bárány és nagyobb események tiszteletére bivaly. De a szegénység kompromisszuma a kakas, sőt, még tyúk is. Az asszonyok, leányok, gyermekek kezében a mindig elmaradhatatlan áldozati tálca: piros karácsonyi csillag (mikulásvirág) szirmokkal – ez amolyan nemzeti szent virág és nem cserepes, hanem két-háromméteres óriásbokr – és tojásokkal, piros festékkel, rizzsel, s a többi pudzsa kellékekkel. A káprázatóan színes, kígyózó ember- és állattömeg végre eléri a völgy mélyén álló nyitott szentélyt – amolyan udvarféle, egyik fala Káli hatalmas ijesztő kinézésű szobra friss vértől csillog, de lepellet takarva, hogy csak az őt imádók láthassák. Csak néha lebbenti fel a szél a függönyt. A kerítésen belüli vérfürdőbe csak hinduk mehetnek be, de a turisták számára a hegy oldalába balkont emeltek, ahonnan az egész közéről és felülről látható be. És természetesen senki nem bánja a filmezést, fényképezést. Még figyelmen kívül is lépnek, hogy a kamerát ne takarják. Persze, aki közéről akarja filmezni, mint George is, az elevenen meg-sül, mert a külső oltárokon égő áldozati tüzek fölött kell állnia. Az áldozatot két Káli-pap mutatja be, ami az állatok lefejezéséből áll, lehetőleg egy mesteri mozdulattal. Óriási görbe késsel vágja le a kakasok fejét – még ezt az ember elviseli, hisz mi is így öljük a tyúkot. Csakhogy itt százával ölik. Hanem a bárányok és kecskék lefejezése sokkal drámaibb. Az ártatlanság kicsi fehér bárányai reszketve enge-

delmeskednek, s lefejezett testük még vonaglik pár percet. A vér a nyakból sugárban fröccsen az istennő szobraira, minden vérben úszik, egyre több vérben. S aznap pedig nem is áldoztak bivalyt. Az emberek már bokáig állnak, taposnak a vérben, mind mezítláb. A friss vér nehéz, émelyítő szaga és füst tölt be mindent. Az emberek láthatóan különlegesen felajzott lelkiállapotban vannak, egyfajta alterált tudatállapotba kerülnek a halál ily borzalmának ily közelségétől. George elmélete szerint ez egzisztenciális krízis okozta belső feszültség itt mintegy kisül, levezetődik, az emberek a legkülönbözőbb életproblémáikra e barbár, de hatékony lelki „terápia” által találnak oldódást. No, és mindezekelőtt a félelmetes, veszedelmeket tartogató Kálit kell kiengesztelni, pártjukra vonni, vallási kötelességeiket leróni. Nem terápia már ez is önmagában?

De van egy ennél sokkal praktikusabb vonatkozása is ennek a vérfürdőnek. A hinduizmus egyik alaptétele a „non himsa” – „nem ölni” elv. De nem mindenki vegetárius, s így valakinek az állatokat le kell ölnie táplálkozás céljából. A szentélyben kis pénzadomány ellenében ez is megoldódik. A család a lefejezett állatot – tálcán viszik a fejét – a patakban megmossa, megnyúzza vagy megkopasztja és sokszor helyben nyárson megsüti, máskor hazaszállítja és kiárusítja.

Az ember óhatatlanul arra gondol, hogy ugyanezek a falak és szobrok alig kétszáz évvel ezelőtt – és századokon keresztül – emberáldozatoknak voltak tanúi, embervért ivott a fekete, szomjas Káli.

Mint kívülálló szédelegve, gyomrunkban mázsás súlyt érezve térünk vissza a valamivel civilizáltabb világba.

De a hindu vallásgyakorlat legsokkolóbb élménye még ezután következett. Erre lelkileg alaposabban fel kellett készülnünk, mégis teljesen készületlenül ért: a holttesteknek a folyó partján történő hamvasztása. *Pashupatinath* Nepál legszentebb temploma a Bagmati folyó partján. Kelet egzotikuma itt valóban lenyűgöző. A templom egy egész falnyi épülethalmaz. Pazar, arannyal bevont, domborművekkel, szobrokkal díszített többtetős pagodák, idegenek számára zárt belső udvarok, szentélyek, lépcsők, harangok áttekinthetetlen össze-visszaságban, minden piros festékkel és virágkoszorúkkal díszítve. A vallási buzgóság itt forrponjtát éri el. Ez állandó zarándokhelye minden hithű hindunak. És itt hamvasztják Kathmandu város és a környék falvainak halottait, a máglyák soha el nem fogynak. Amíg az erdőből megmarad valami. A meghalás minősége is kaszti privilégium, de főleg pénz kérdése. Minden hindu leghőbb álma, hogy lábával a szent folyóba merülve lehelje ki lelkét. Ezt a célt szolgálja az ún. „fehér ház”, mely amolyan végső „elfekvő”. Ide hozzák a haldoklót, utolsó napjaiban vagy óráiban, s beteszik a sok cella egyikébe, melyben más nincs, csak nyomorúságos pricc. Ezekben egymást váltják a haldoklók. Az a szerencsés, akit utolsó perceiben kihoznak és a folyó felé lejtő köplatformra fektetnek, hogy lába a folyóba érjen. Így gyönyörű meghalni. S mindjárt besorolják az elhamvasztásra várakozók közé.

Összesen 2x4 magas máglya-platform van a folyó partján. Az első a királyi halottaknak, a második a gazdag, magas társadalmi kategóriájúaknak fenntartott hamvasztóhely. Itt ritkán látható szertartás. A másik négy a kasztnak megfelelő platform: a legmagasabb a brahminok vagy papoké, aztán a harcosoké, katonáké, amely a politikai vezető réteget is jelenti, a harmadik a kereskedők kasztja és a legutolsó a társadalom alját képező shudráké, vagyis kétkézi munkásoké, földműveseké, kézműveseké, koldusoké.

Három platformon égtek a máglyák azon a reggelen, s már ki tudja, hányadik aznap. Már messziről is sokkoló látvány volt a mi temetéseink diszkréciójához szokott szemnek. Mert itt nincs koporsó, szemfedél, ravatalozó, minden a folyó partján történik, a világ szeme előtt. A gyászolók pedig szigorúan a családtagok. A sok ember, aki körben

báméskodik, mind kívülálló. A máglyák fölötti kőerkély mindig tele van emberekkel, idegenekkel. Azok jönnek, mennek. Mi két napot töltöttünk ott, a rítusok szekvenciáját követve, az emberek tömegeinek ki-beáramlását, imaszkázait megfigyelve. A hamvasztás drámaiságával az embert megbabonázza, odaláncolja. Egy-egy tragédia misztériuma bontakozik, játszódik le az ember szeme előtt, s óhatatlanul lelkileg részvevőjévé tesz.

Fiatalt nő hamvasztottak, feleség volt. Gyönyörű lehetett, de a betegség csonttá és bőrré sorvasztotta. Testét friss bambusznádból hevenyészett hordágyra tették, fehér és narancssárga lepellel letakarták, hogy alatta levetköztessék. A halott ruháit, amely tisztátalan, a folyó túlsó partjára viszik át. A máglya ekkor már kész és elkezdődik a „temetési” szertartás, amely bonyolult, hosszan tartó rítusokból áll. A holttest megszentelése a lényege, amely piros festékpörrel, virágokkal, pénzzel, ambróziával való megszórásban nyilvánul meg. A legdrámaibb a fiatal apa, s még fiatalabb férj búcsúja volt. Zokogásuk megfagyasztotta az ember ereiben a vért. Olyan mélyen gyászoltuk mi is, mintha ismertük volna. Mert valahol ismerőssé, életünk részévé vált, soha nem tudom elfelejteni az arcát annak a fiatal halott nőnek. Pedig orvos koromban láttam elég halált. Arcát ugyanis kifedték a máglyán, szeme is félig nyitva volt. És ekkor a hamvasztást végző fiatal brahmin papok a lángoló fáklyával háromszor körbejárva a testet, annak arcát gyújtották meg először a szájtól kezdve. Megremegtem. A márványfehér arc a lángokon keresztül szinte megélevenedni látszott, a nyitott, égre tekintő szempár drámaian vett búcsút az élettől.

Egy másik máglyán férfit temettek. Szép, fiatal felesége és serdülő leánya szívbemarkoló zokogásától visszhangzott a völgy. A búcsú gesztusaként virágfüzéreket akasztottak a szeretett nyakába, amit később a folyóba dobtak, áldozatként. A halott arcát egy szentírástekerccsel borították be. Mivel a férfi magas, délceg termetű volt, a család pedig valószínűleg túl szegény, hogy hosszabb máglyát építtessen, így amikor már elhamvadt a test, lábait még mindig épen lógtak ki az üszkös gerendák alól. Addig állt ott a család összetörten, kétségbeesetten, amíg a test a semmibe szublimált, néhány maroknyi hamuvá lett, s a lélek talán felszállt teremtőjéhez, s egy család reménye örökre összeomlott.

Mert jaj annak az asszonynak, aki özvegyen marad, ráadásul gyermekekkel. Amilyen barátságosnak látszik a társadalom egyébként, korántsem az a kiszolgáltatott özvegyekkel szemben. Szabad „prédát” látnak a védtelen özvegyben az idősödő és magas társadalmi osztályhoz tartozó férfiak, különösen, ha fiatal és szép az özvegy. Szexuális zaklatásukkal pokollá tehetik az egyébként is anyagi gondokkal küszködő asszony életét. Mert a családon belül is, a kasztrendszer szellemében az özvegy nyűg, teher, parazita. Még a múlt század végéig szokásban volt a legszörnyetegebb hindu gyakorlat: a satti, vagyis az özvegyasszonynak a férje halotti máglyáján való élve elégetése! Társadalmi és vallási követelmény volt, hogy a fiatal feleség legtöbbször idős halott férjének a máglyájára önként fellepjen és ölében tartva halott urát, vele együtt égjen el. Ezt szerencsére ma már szigorúan tiltja a törvény, de eldugott helyeken még előfordul Indiában.

A tibeti buddhisták is elhamvasztják halottaikat, de ők a hegyek tetején raknak máglyát. Felkerestünk egy ilyen helyet is, előző nap zajlott az utolsó hamvasztás, az üszkös gerendák még ott heverték, de a halott hamvait a tibetiek eltemetik és fölé sztupát emelnek, ami jókora, kúp alakú, Buddha szoborral díszített síremlék. A gazdagabbak magasabbat emelnek. Gyönyörű vidék, ahol a tibetiek laknak és temetkeznek, a városon kívüli dombokon, a zöldellő, teraszos rizsföldek között épített házakban, egyesek oly magasságban, hogy egy órát is kell kapaszkodni felfelé. Há-

zaik körül köteleken tibeti ima-zászlók lengenek – többnyire piros-fehér-zöld. Népese családok lakják ezeket a domboldali házakat. A család apraja-nagyja kint kuporog a napon, s nagy az izgalom, ha idegen közeledik. A lapos háztető egyik kedvenc tere a családi életnek. Ott zajlik sok minden: tisztálkodás, szépitkezés, kézimunkázás. Mosni a közös kúthoz vagy csorgóhoz járnak, egyszerre legalább tucatnyi asszony, gyermek, férfi mosakodik, mos haját ott állandóan. A víz elképesztően szennyezett Kathmanduban, főleg a gyors ütemben fejlődő szőnyegipar miatt. A festékeket a folyókba engedik, s azt megmérgezik. Gyönyörűek azok a perzsa és kelimszerű szőnyegek, de milyen árat fizetnek a helybéliek!

Ahol jártunk, folyton szövő asszonyokba és házi pálinkafőzésbe botlottunk. Üstben fő a rizspálinka, mint Erdélyben. És az alkoholizmus is olyan általános. Két fiatal falusi fiú kísért el a hegymászásunkra, mindketten árvák voltak. Ráma anyja 26 évesen halt meg, s akkorra már 9 gyermeknek adott életet. Alkoholizmus és TBC végzett vele. Közben gyermekei is utánamentek, csak hárman maradtak életben.

Másik ifjú barátunk éppen gyászolta 34 éves anyját. A gyász a hindu társadalomban igen komoly dolog. Az anyát csak a fiai gyászolják és az ő kötelességük az is, hogy elhamvasszák. Szigorú szertartássorozatot kell végezniük egy éven keresztül, s egy évig csak talpig fehérbe öltözhetnek, tilos tejet, cukrot, mézet s sok egyéb élelmiszert enniük, s még ki tudja mennyi megkötés jelenti a gyászt. Aztán egy év múlva a halott egy utolsó nagy búcsúszertartás alkalmával megszabadul a földi kötöttségektől és az ősök társadalmába vonul. Egy ilyen ötórás szertartáson adatott meg részt vennünk egy igen magas társadalmi pozíciójú brahmin családban, tudósbarátunk s annak házipapja segítségével. Nagy kiváltság volt egy idegen számára, aki eleve mélységesen tisztátalan, s a rítus egy végső megtisztulást hoz a gyászolóknak. Három pap a szentírásból, a Védákból olvasott fel, miközben a gyászoló fiútestvérek pudzsát végeztek. Az asszonyok közben előszedték a halott anyja összes dolgát, megvetett ágát beleértve. Mindegy berendezték a szobáját úgy, mint az az anya életében volt, csak kint a teraszon. Aztán megszentelték mindent és azzal az anyja „előddé” vált, kilépett a család kötelékeiből. A fiúk pedig először öltöttek színes ruhát magukra és ettek normális ételeket. Nagy „tor” fejezte be, ahová a rokonok és szomszédok is hivatalosak voltak. Közben minket is úgy megszerettek, hogy barátságukba fogadtak, elhalmoztak nepáli finomságokkal – nagyon gazdagok voltak. Az étkezés még ilyen házban is a földön, keresztbetett lábakon ülve történik, ez a hagyomány – és mindenki kézzel eszi a rizst és mártásokat. Csak jobb kezét használhatja evéshez, a bal tisztátalan, más funkcióra alkalmas csupán.

A kasztrendszer miatt az étkezés fura helyzeteket teremt sokszor. Például fent említett két falusi fiú barátunkat meghívtuk vacsorára. Láttunk egy csinos, egyasztalos „vendéglőt”, s oda akartuk invitálni. Ők tapintatosan figyelmeztettek, hogy az részünkről tapintatlanság lenne, mivel egyikük magas, másikuk legalacsonyabb kasztbeli, s a falusiak megbotránkoznának, ha ők együtt és velünk ennének rizst. Mert csak a rizsre vonatkoznak a szigorú előírások, hogy tudniillik senki el nem fogadhat alacsonyabb kasztbelitől rizst. Megoldottuk a gordiuszi csomót: egy tibeti vendéglőbe tértünk be, ahol nincsenek kaszti kötöttségek, s ahol a higiéné és az étel is kitűnő volt. A tibetiek sokkal szabadabb szelleműek, mint a hinduk. Ez utóbbi fiatalok számára tilos az udvarlás például, s az élettársat a család választja számukra. Megnyomorítja szegényeket ez a szokás. Bezzeg a tibetiek nyíltan udvarolnak és maguk választják párjukat.

Egy másik furcsa étkezési helyzet tudósbarátunknál, Regmi professzornál emlékeztetett a kasztrendszer visz-

zásságaira. Regmi professzor magas brahmin kasztbeli. Igen közeli barátság szövődött köztünk a négy hét alatt, amíg vele naponta találkoztunk. Ő volt a társadalmi összekötőnk, hogy családi szertartásokra kutatásunk és filmezésünk céljából bejuthassunk. Páratlan segítség volt az ő buzgó lelkiismeretessége és magas műveltsége. No és persze szertartásossággal járt a barátkozás, a tiszteletadás – és megismerés. Az első héten minden nap csak azért találkoztunk, hogy elhatározzuk következő találkozásunkat. De végül nyíltak az ajtók, ahogy a minket „levizsgáztató” Regmi érdemesnek talált, hogy vallása titkaiba beavasson.

Leányának 14. születésnapját és fiának Nepál leghíresebb iskolájába való ösztöndíjjal bejutását ünnepeltük, papi asszisztenciával, igazi szertartás keretében. Mi is aktív részesei voltunk, amennyiben a mi homlokunkra is felkenste az ünnepelt a tilakot és megkóstoltatták az istenek eledelét, az ambróziát. Aztán ebédhez invitáltak, de csak kettőnknek terítettek a földön, no meg egy nem vallásos unokaöccs „áldozta fel” magát, hogy velünk ebédeljen. Merthogy rizs volt az ebéd – mi más lett volna, és ezt nekik velünk együtt enniük tilos. Mint majmok a ketrecben, olyan-szerűen éreztük magunkat, miközben a gyermekcsereg leste minden mozdulatunkat és minden falatnál felgyöngyözött a kacagás, a kuncogás. Mert mi villával ettünk, s nem kézzel. S ott villát dugni a szájba, elremitő látvány. Kedvesen toleránsak voltak, s jól mulattak imádott vendégeiken. S mi se vettük inzultusnak. Ajándékot nem csak mi adtunk, hanem először ők a vendégnek, mégpedig aprópénzt.

Másik hindu barátunk, aki indiai, nem volt ilyen „finnyás”. Ráma Tiwari a neve, ő a híres Kathmandu-i könyvkiadó és könyvesbolt, a *Pilgrims for Books* (Zarándokok a könyvért) tulajdonosa. Minden turista paradicsoma a háromemeletes könyvesbolt, a világ legszebb ázsiai könyveivel. Gyorsan barátság lett találkozásunkból, mert George kutatási témája roppant érdekelte Rámát, aki segítségül összehozott Regmi professzorral. Ráma kiadói munkája tökéletesítésére nemrég berendezett egy komputer házat, a legmodernebb felszerelésekkel, melyeken igen képzett tibeti barátai „játszanak”, könyveket szerkesztenek. Mindenki kvázi önkéntesként dolgozik, sőt, más kontinensekről is ide-idevetődnek nagyszerű művészek, írók, s ittragadnak, mert a hely egzotikuma s a Himalája közelsége varázsos. Ráma önkéntes munkájukért szállodájában ingyen szállást és kosztot biztosít. A szálloda szinte mindig bohém-zseni barátokkal van tele. Esténként a tűz körül ülve, a legmagasabb szintű irodalmi, tudományos, politikai vitákon vehet részt az ember. Olyan a hangulat, mint otthon, Erdélyben. Ráma is aranyos bohém ember, sokszor voltunk vendégei, hogy megismertesse hazáját, Dél-India csemegéit – amelyek olyan csámpősek, hogy lángra gyúl az ember szája.

Nyilvánvaló, hogy ilyen stílusban sok pénzt nem kereshet, s George fedezte fel a nagy lehetőséget számára: CD Rom publikálás! Ráma kéziratgyűjteménye páratlan értékű: többszázéves, miniatúrákkal illusztrált, orvosi, művészeti stb. gyönyörű kéziratok hevernek fiókjában, mert túl drága azok kiadása. De nem elektronikusan! George-dzsál azonnal kidolgozták a tervet a jövőre nézve, s George már készíti is az első kiadványukat – önkéntesként, természetesen. Nepál szépségeiről szól ez. Aztán a Káma Szutra következik, amelyhez illusztrációt én javasoltam. 17. századbeli Kathmandu-i erotikus templomaik falfaragványai oly bájos naturalizmussal jelenítik meg a szerelem művészetét és egzotikumait! S ott vannak a főtéren, a tantrikus templomok ereszeinek tartógerendáin.

Kathmandu-i utolsó esténken George, Ráma, Regmi és angliai barátunk, Matthew megalapították az új nepáli elektronikus könyvkiadót, s a legambiciózusabb tervbe vág-tak: kiadni a 2000 oldalas (de az oldalak háromszoros mé-

retűek), híres hindu medicinát, az Ajurvedát. Ennek teljes anyaga, színes, kézi festéses régi kézírata a királyi archívumban van, ahova Regmi bejáratos, mint tudós. S még ambiciózusabb az a terv, hogy egyenesen az uralkodó személyes áldását kérjük arra az irodalmi, művészeti kutatóintézetre, melyet ezennel a dicső nemzetközi férfitársaság megalapított. Mindenki feje körül glória ragyogott fel.

5. rész

Nepál talán legsajátságosabb és számunkra legegzotikusabb valláskultusza az úgynevezett *Kumari* kultusz. A Kumari az élő szűz istennő, aki eredetét tekintve az „istenanya” egyik megtestesítője. Oly nagy a tisztelete, hogy Nepál védőistensége rangjára akarja emelni a király és a kormány. Ki ez a titkok, misztériumok által körülvett istenség? Egy hétéves kislány, a szűz, aki hároméves korában választatott erre a tisztségre, s mindaddig istennő lesz, amíg első menzese vagy bármi más úton – pl. sebből – először vért veszít. Gyönyörű, csupa faragott, 18. századi palotában lakik, a régi királyi palota mellett, elzárva a világtól. Tömegek járnak csodájára a világ minden részéről, s tömegek imádni őt Kathmanduból. Ha a látogatók pénzt tesznek a perselybe, a Kumarit az ablakhoz hívják, s egy pillanatra feltűnik egy kicsi, törékeny hétéves kislány. A legszigorúbban tilos fényképet készíteni róla, rendőrök vigyázzák az ember minden mozdulatát. De nem így, ha a palotáján kívül van. Csakhogy ez évente nagyon ritka alkalommal fordul elő, csak mikor vallási fesztiválokön viszik körbe aranyos hintóján.

Annyira magával ragadta a fantáziámat ez a kultusz, hogy kutatni kezdtünk utána, illetve annak, ami mögötte van vallásilag, lelkileg, politikailag, intézményileg.

A Kumari nemcsak az egyetlen hús-vér ember, akit isteni hatalommal ruháztak fel, de élő példája a hinduizmus és buddhizmus politikai okokból való összefonódásának is. Történelmi béketeremtés gesztusa az, hogy a Kumarit – a hindu szűz anyaistennőt – buddhista törzs gyermekei közül választják, nevezetesen a történelmi Buddha családfájáról, a *Sakya* arany- és ezüstművesek törzséből, 3–5 éves kor körül. A kisleány teste, bőre tökéletes kell, hogy legyen, s 32 különleges ismertetőjegyet kell viselnie. A kiválasztás végső és döntő fázisa az a borzalom, amikor a lánykát – a jelenlegi Kumari esetében 3 évesen – bezárják a palota pincéjébe, ahol démonoknak öltözött, maszkos férfiak ijesztgetik őt, véres bivalyfejeket helyeznek körös-körül a sötétben. És ez hosszú órákon át folyik. Az lesz a Kumari, aki nem ijed meg, megőrzi hidegvérét – ez bizonyítja, hogy ő az igazi istennő. Aztán még egy próbát kell kiállnia: a kincstár gazdag dísztárából ki kell választania a megfelelő öltözetet és fejdísz a maga számára, s ennek egyeznie kell az előző Kumari ragaliájával. Mert ő lesz a királyi Kumari. Akkor beviszik a palotába, amit el nem hagyhat 7–8 évig. Lába soha nem érintheti a földet, csak ölben és hintón közlekedhet. Anyján kívül egy egész had vigyázza lépéseit, hogy nehogy megsérüljön, mert akkor elveszti isteni hatalmát, s kitessékelik a palotából, mint közönséges halandót. De addig a királytól a parasztig mindenki imádja őt – aki arannyal szőtt piros selyembrokat ruhácskában, fején a díszes pártakorona, szeme vastagon és halántékáig kifestve – ül a piros selyem trónusán és fogadja a hindu imádók seregét. Mindig komoly ez a kicsi istenleányka, mintha szobor lenne. Folyton rág egy diófélét, ami oly fanyar, mintha timsót enne az ember. S van némi psychotrop hatása is. Csak néha feledkezik meg fennkölt szerepéről, s a szemeivel játékosan kutat a tömegben. És persze csak hinduk mehetnek imádni őt. Hogy hogyan sikerült filmet és számtalan közelképet készíteni róla?

Ez egy másik történet. Regmi barátunk barátja és guruja (mester), *Chitrekar*, a jó öreg buddhista nyomdász, akinek viszont testvére a legcsodásabb nő, akivel Nepálban talál-

koztam, Durga. Nos Durga nemcsak írónő és tudós, hanem a Kumari nevelője is! Ő tanítja a kicsi lányt, hogy kell istennőként viselkedni, mik a vallási kötelességei, s ki tudja még milyen titkokra. Durga diszkrét és titokzatos, s azonkívül nő, tehát nincs joga saját véleményére, bátyjától kell engedélyt kérnie még ahhoz is, hogy velünk találkozzék. De nyomdászunk kegyeibe kerültünk és elhangzott az ígéret először ijesztő kérésünk teljesítésére: interjút akarunk készíteni egy volt Kumarival, egy „ex-Kumari”-val. Mert vagy nyolc él jelenleg Kathmandu városában, többnyire férjnél. De közelükbe jutni, akiket annyi titokzatosság vesz körül? Akikről azt tartja a népi hit, hogy veszélyesek. Miután istennőből hirtelen közönséges leányokká vedlenek, szabad ugyan férjhez menniük, azonban férjeik többnyire fiatalon halnak meg, s emiatt magas kasztbeli férfinak tilos elvennie egy volt Kumarit. Amikor egyik aktív Kumari megbetegedett és orvost hívtak hozzá, a fiatal orvos másnap hirtelen meghalt. Hogy a hit teszi-e, de tény, hogy különös erők működnek ezen a különös tájon.

Nos, idegességünkben aludni se tudtunk, hogy másnap találkozunk egyik volt királyi Kumarival! Durga hozta el a kb. 35 éves asszonyt, akinek férje és gyerekei voltak. De jött egy meglepő másik vendég is, a király főpapja! Végtelen alázattal közeledett, s adta át könyveit Georgenak, mint tudóstársnak. De jelenlétének igazi oka az ellenőrzés volt. Mert a Kumari kultusz egyenesen a monarchia vérkeringésébe csatlakozik politikailag. Egyrészt, mert a Kumari magas nyugdíjat kap szolgálataiért, mikor pubertás korban elhagyni kényszerül a palotát, s 20 éves korig az állam eltartja. De nem azután. És kampány indult, mely életfogytiglani eltartást követel. A másik aspektusa pedig a Kumari időszak, amely annyi titokkal övezett, s mindenki szeretne bekukucskálni azon a kulcslyukon, mely a palota belső szentélyébe vezet, ahova csak a Kumari és a pap mehetnek be. Senki se tudhatja, hogy ott mi történik, hogyan imádja a pap az anyaistennőt a szűz Kumariban, miből áll a szertartás, stb. Egészen morbiditásig menő találgatások hangzanak el tisztes férfiaktól. Mi azonban arra voltunk felkészülve, hogy egy olyan asszonnyal beszélgetünk most, akit valahol az „isteni levegő” megérintett, hisz imádására nyolc éven át milliók járultak elébe és maga a király is imádta.

Aztán megjelent egy nagyon közönséges, szemüveges üzletasszony. Nem csak külsejében, de főleg lelkében volt szürke, jelentéktelen, semmi rendkívüliség nem csillogott belőle. Hamar elunta az interjút, melyet tolmács segítségével vezetett George, és szórakozottan olvasgatta az éppen kéznél levő újságot. Én filmeztem. George kérdéseit a három férfi-hatalom alaposan meghányta-vetette, szűrte, átgyúrta, vagy kapásból legtöbbet meg is válaszolta, úgy ahogy „politikailag korrekt”. Szavalták a hivatalos választ, mintha olvasták volna – s amit mi már szintén elolvastunk. De kérdéseink személyesek voltak: a Kumariság érzelmi, lelki oldala iránt faggattuk volna. Néha „megkegyelmezték” a kérdésnek és lefordították – de vajon mit? A Kumari válszai egyik kiábrándultságból a másikba ejtettek. Még azt is tagadta, hogy egyáltalán emlékei lennének arról a mesés időszakról, nem beszélve az érzelmekről, némi ön-sajnálattal leszámítva. Nem emlékezett, milyen is volt istennőnek lenni, s nyolc évig elzártan élni a palotában! Persze ez is beszédes válasz lehet annak, aki visszaélést gyanít, s az elzárkózásban lélektani védekezést, az emlékek eltör-laszolását, megtagadását. Kilépett az isteni bőrből, s olyan mindennapivá lett, hogy szinte fájt.

A kiábrándultságunk mellett azonban választ kaptunk például arra a kérdésre: vajon „kiképzik-e” a Kumarit a gyógyítás sámáni hatalmára? Merthogy a csodás gyógyulások mindennapiak, emberek ezrei esküsznek a Kumari gyógyító erejére. Nos, a magyarázat az lenne, hogy az imádó tömeg imádata tárgyára hatalmas pozitív energiától-

tetet vetít ki, s ez mintegy akkumulálódik a Kumariban. Tehát van hatalma, de nem tudatos, hanem ártatlan, akár csak előadóművészek tapasztalják a „megtálosító” magasztalt koncertezés közben, amikor önmagukat képesek túlhaladni, s sokuknál ez a csoda csak zsúfolt koncertteremben jön létre.

Az interjú csalódást okozott olyan értelemben, hogy a férfinizmus uralta azt, s az udvariasság elemi szabályát is sutba dobták a defenzív férfiak. Mert kétségkívül a királyi udvar és kormány bizonyos politikai okokból a Kumari intézményét félti, s szorosan kontrollja alatt tartja. Sose tudjuk meg, mit fordítottak a Kumarinak, amire ő egykedvűt ígért, de főleg „nem emlékszem”-ekkel válaszolt. Nem emlékezett arra se, milyen érzés volt 12 évesen egyszerre közönséges „halandóvá” vedleni, s átadni helyét a következő választottnak. De mi diadalmasan gondoltunk arra, hogy talán előttünk senki kívülről interjút egy ex-Kumarival még nem készített.

Durga, a valóban „isteni” nő majd kibújt a bőréből, hogy segítsen, hogy kommunikáljon, de a férfiak miatt nem lehetett. Viszont ő most éppen könyvet ír a Kumariról, kérdéseinket szorgalmasan jegyezte. És inte, íziben metakommunikáltunk a szemünkkel. És egymás mellé húzódva, diszkréten és bizalmasan beszélgettünk, címet váltottunk. A Kumari palotában lakik Durga, de milyen árat fizet érte! Nem mehet férjhez, mert akkor kidobják a palotából és hivatalából. Egy gyönyörű, művelt, fiatal nő ilyen dilemmában legyen! Hogy mennyire érdemesnek tartott minket más titkokba való „beavatásra”, azt elárulta az a lopva elejtett félmondata: „Ha ma hat óra tájban egy bizonyos templomhoz megyünk, elképzelhető, hogy ott lesz a Kumari – az aktív királyi Kumari.

Rohantunk. Két órával korábban, hogy „elhelyezkedjünk”. De senki nem tudott semmiről, folyt a zsidvásár a szokásos mederben. George-dzsál egyre jobban izgalomba jöttünk, ő az udvarban, én az úton lestük a hintót. S egyszer csak nagy kavarodás támadt, íme, valóban hozták a Kumarit piros ragaliájában, fején a díszes, magas korona, homlokán a királyi Kumari dísz, a sárga festett mezőben a gyémánt csillogású tilak, erősen kifestett szemmel. Olyan pici lány volt, mint egy öt-éves, de olyan komoly, mint egy igazi istenszobor. Buddhista templom volt ez, ahol egy fontos fesztivál zajlott éppen, annak volt ő is tanúja. S közben a nép az imádására sereglett, akik oly szerencsések voltak, hogy épp ott találta őket. Pillanatra megtelt a templomudvar több száz hívővel. De mi egészen a közelében maradtunk és filmeztük ezt a csodalátványt. Valóban olyan volt, mintha álmodnánk, hogy szemtől szemben állunk a teljes ragaliába öltözött tabu-Kumarival, ami a Nepáliaknak is egy évben egyszer adatik meg, s nem januárban.

George, aki fogékony a sámáni energia iránt, amint tekintete a Kumariéval találkozott, mintha nagyfeszültségű villanyáram ütötte volna meg, olyan energia-töltetet kapott a Kumaritól. Nagyszerű, pozitív energiát. *Sakhtipad* a neve e jelenségnek, s képes extázist előidézni. Ilyent már tapasztalt ritkán keleti sámánok társaságában. De hogy ez a pici gyermek! Egy órát gyönyörködhattunk egy élő „isten-nőben”, s aztán gyaloghintaja elrepítette, vissza az elefántcsont tornyába, ahonnan csak messziről nézheti a gyerekeket, lábát por nem érheti, iskolába nem kell járni és élete nagy részét az imádók fogadásával tölti, no meg a pappal, abban a titkos szobában. Vajon miért nem emlékezett, vagy nem akart emlékezni a Kumari erre a dicső időre?

6. rész

1995 karácsonya számunkra hétéves házassági évfordulónkat is jelentette, s megleptem Georgeot egy „turista” kirándulással: naplementét és napfelkeltét nézni a Himalájában. Elvégre alig egy jó órai buszozásra volt a híres *Nagarkot* falu, a legmagasabban fekvő település, ahonnan az

igazi hegyeket, mintha a páholyból, úgy látja az ember. És én a lelkiek miatt Szilveszter éjszakáját választottam. Ennél nem is lehetett volna stílusosabban megünnepelni az Újév beköszöntését. Soha se jutottam el a Hargitára se, hogy ott szilveszterezsek, no akkor ezért visszamenőleg is kárpótolt egy himalájai szilveszterezés. A busz szinte vertikálisan kapaszkodott, olyan meredekbe kellett a völgy fölé emelkednünk. Felsőút, feneketlen szakadék. Aztán egyszerre csak szemünk elé tárult a csoda: a Himalája hegyvonulatai, csúcsai, de egyelőre a felhőktől alig sejthetően. A falu egy-egy háza és az utca közti szintkülönbség lehetett fél kilométer is, olyan hirtelen csúcsokon álltak a szállodák. Felmásztunk a legmagasabb helyre, egy hindu templomhoz, s onnan néztük 1995 utolsó naplementéjét, mely a szemközti hegyeket arany-pirosra, aztán lilára festette. A nap már rég sehol se volt, de a csúcsok még csipeszkedtek, hogy lássák még Szúriát, s intsenek búcsút neki az Őesztendő temetésén.

S akkor ránk köszöntött a Szilveszter, amit az ember kötelezőnek érez megünnepelni. Vettünk egy üveg sört, hogy mi is mulassunk. De olyan hideg volt mindenütt, hogy a resztől kimerültünk. Flancosnak hitt szállodánk – az ára alapján legalábbis – egy kunyhóba helyezett, amelynek ajtaján tenyérnyi résen süvített be a himalájai szél, a rezsó nem működött, még hideg víz se folyt, végül egy jóember megszánt s melegvizet tömlőt hozott, hogy lefeküdhesünk a jéghideg ágyba, minden ruhánkat magunkra húzva. Az biztos, hogy emlékezetes mulatás marad. A hajnali lestük izgalommal, s már öt órakor felkeltünk, amikor pirkadni kezdett. Rohantunk fel a háztetőre. A völgy s a környező tetőteraszok megteltek emberekkel mindenütt. Sátorból kúsztak elő borzas fiatalok. Hamarosan elállt a lélegzetünk a gyönyörűségtől. A végeérhetetlen, körpanorámás hegyvonulatok büszke csúcsaikkal ott sorakoztak kristálytisztán kék háttérben, maguk is még kékes-fehéren. És ezek mind legalább 7–8000 méteres hegyek, s a csúcsok 8550 méter fölöttiek! Észbontó volt belegondolni, hogy „karnyújtásra” van a *Csomolungma* vagy Mt. Everest csúcs! És a *Langtang*, a *Ganesh*, a hármaskör *Anapurna*. Az ég közben lilából vörösre váltott, ott volt a hajnal a küszöbön. Kopogtatott 1996. Csendes extázis vett erőt az emberen, amint a csúcsok egyszerre kipirultak, mintha mindeniket meggyújtották volna. Ilyenek lehettek az erdélyi csúcsok, mikor a tatár közeledtét a hegyeken gyújtott tüzek jelezték. A tüzes sipka mind nagyobb és égőbb lett. A hegyek vetélkedtek, melyikük magasabb, ki lát többet a Napból. S mi, a zsűri páholyból ítélkeztünk. Everest volt a győztes, utána *Anapurna*. De most mi következünk: a Nap, az új Nap, mely egy évet váratott magára, kíváncsian kilesett két csúcs közül, s mintha Torockón lenne a Székelykőnél, egy picit még visszabújt, nyújtózott, s ekkor mintha megzendült volna a világ, a Nap diadallal lépett fel az új esztendő színpadára. Extázis nélkül ekkora szépséget elviselni nem lehet. Mindenki, szerte a völgyekben ujjongani, visítani, kiáltani kezdett. Egymást ölelték az emberek, karjaikat a Nap felé emelve, mintha napimádók volnának. És azok voltak ott mind. Ki-ki a maga imádságos nyelvén fohászzkodott. A szentség oly mélyen töltötte be az embert, hogy sírnia kellett. Sírni és kacagni, hahotázni a Nappal! Ünnepegni az életet és hinni, hinni!

A völgyekbe beszorult a reggeli köd, s olyanná tette a vidéket, mintha tengeren sok sziget úszkálna, s melyeknek csúcsára boldog embereket plántált volna az Úristen.

Aztán a faluban elkezdődött a robot, hisz a hinduknak nem volt újév, az övék csak februárban lesz. Vajon nekik is ilyen ünnepélyesen kel majd fel a Nap?

Zizi

(Dr. Gellérd Judit, Chico, 1996. február 7.)

Levéltári kutatásaink eredményeként egy kézzel írott papirusztekercsen sikerült megtalálnunk az „Izraeli Hirharang” című újság egyik igen régi számát, melyben tudósítás jelent meg Dávid és Góliát küzdelméről. Úgy tűnik azonban, hogy a régi újságírók is néha melléfogtak, mint mai kollégáik, a tudósításban ugyanis sajnos akad néhány pontatlanság, tévedés is. Olvassátok el figyelmesen a cikket, keressétek meg a hibás részeket!

Az évszázad parittyája csatájaként fogja feltehetően az utókor emlegetni a tegnap koradélután Elah völgyében lezajlott filiszteus-izraeli találkozót. A két tábor már régóta viszályban áll egymással. A mostani összecsapásban az izraeliek „új titkos fegyverüket”, a közel 3 méter magas emberóriást, Góliátot vetették be. Az előcsatározások során Góliát simán vette az akadályokat, mivel senkinek sem volt mersze kiállni ellene. Az utolsó pillanatban azonban jelentkezett egy apró termetű, fiatal földműves, név szerint Dávid. Bár a nézők, s maga, a király is kételkedve fogadták, más jelentkező nem lévén, a király beleegyezett indításába. A feszültség csak fokozódott, mikor a bátor ifjú levette édesanyjától kapott hadi páncélját, mondván:

„Ebben a fegyverzetben képtelen vagyok harcolni!” A döbrent és izgatott csendet Góliát gúnyos hahotázása szakította félbe, amint megpillantotta a csöpp legényt. A kacagás azonban hamar ajkára fagyott. A fiú hihetetlen gyorsan kivett egy fadarabot tarisznájából, parittyájába helyezte, majd elhajította. Ez olyan erővel találta homlokra Góliátot, hogy koponyájába fúródott. Dávid ekkor odarohant és kardjával levágta az óriás fejét. A tömeg hatalmas ovációval fogadta a sikert és körülállva éljenezte a győztest.

(Ha esetleg nem boldogulnátok, olvassátok el Bibliátokban Sámuel első könyvének 17. fejezetét!)

Megoldás:

- Góliát filiszteus volt, nem zsidó.
- Dávid nem földműves volt, hanem pásztor.
- Dávid páncélját Saul királytól kapta, nem édesanyjától.
- Dávid kövel dobta meg Góliátot, nem fadarabbal.
- Dávid nem saját kardjával ölte meg az óriást, hanem Góliátéval.

Szász Adrienne

Valami megmozdult

Unitárius Ifjúsági Kör alakult Pécsen május 11-én. A jelenlevő fiatalok többsége részt vett az ez év március 29–31. között Budapesten tartott UNIK konferencián, ahol úgy tűnt, hosszú tetszhalál állapotából feltámadni látszott az unitárius ifjúsági mozgalom. A budapesti konferencián a fiatalok nyíltan és célratörően fogalmazták meg elvárásaikat az egyház vezetői felé a Nagy Ignác utcai tanácsteremben tartott pódiumbeszélgetés során.

A fiatalság jogos kéréseit az egyház vezetői megértéssel fogadták, és úgy tűnik, végre az aktivizálódó fiatalság átveheti tőlük a saját programjainak megszervezését, elgondolásaik megvalósításait.

Három pontban összegezném a konferencia eredményeit:

- az ifjúság igényli a vidéki körök megalakulását, ahol önállóan működhetnek,
- alakuljon országos választmány, ami koordinálja közös programjainkat,
- önálló státusú fiatal lelkészek foglalkozzanak az ifjúság nevelésével.

Az ifjúság nevelésének problémája égető, főleg a szóróanyaggyűlekezetek esetében. Itt a fiatalok unitárius vallásos nevelése a Káté megismerésében merül ki. Hiányoznak a más egyházaknál már jól bevált vallásórák, egyházi óvodák, színes, érdekes

kiadványok, amik megragadják a gyerektantáziát és mesészerűen vezet be a Biblia megismerésébe és szeretetébe a jövő generációkat.

Tudjuk, hogy kis egyházunk anyagi lehetőségei korlátozottak, de talán erre a nemes célra többet is lehetne áldozni a jövő generációk érdekében!

A pécsi fiatalok az UNIK konferencia után sok jó ötlettel álltak elő, így az Ifjúsági Kör megalakulása csak keretet kölcsönzött elképzeléseik megvalósításához.

A jelenlevő fiatalok az örökifjú lelkészünk, Szász János jelenlétében úgy döntöttek, hogy megalakítják a Pécsi Unitárius Ifjúsági Kört.

Reméljük, a közeljövőben szorgos tevékenységükről tudunk beszámolni az Unitárius Élet ifjúsági oldalán.

A pécsi fiatalok megbízott vezetőjüknek Kolics Áront választották.

Bandi András

Egyházközségeink életéből

Emléktábla-leleplezés Kocsordon

1996. május 24-ikén és 25-ikén megható esemény színhelye volt Kocsord.

Egy évvel ezelőtt Angliában elhunyt **Kereki Gábor**, aki a kocsordi unitárius egyházközség első lelképásztora volt. Halála első évfordulója alkalmából az Angliában élő özvegye, **Joan asszony** egy cserai márványból készült emléktáblát adományozott a kocsordi gyülekezetnek, hirdelve az első lelképásztoruk mulhatatlan érdemét, az egyházközség megalapítása és megerősítése terén kifejtett tevékenységét.

A rendezvényen megjelent, és az emléktábla-leleplezést megelőző nap késő délutánján tartott presbitériumi ülésen felszólalt **Gretchen Thomas**, a torontói unitárius egyházközség küldötte, és az Angliából hazalátogató **Irsay Zoltán** (John Mason), aki az elhunyt Kereki Gábornak és özvegyének igen régi ismerőse.

Az emléktábla leleplezése alkalmából rendezett ünnepi eseménysorozatot a május 24-iki, pénteki presbitériumi ülés nyitotta meg, amelyen **Nyitrai Levente** lelkész és **Jakab László** gondnok méltatta az alapító lelkész tevékenységét, de szóltak a napjainkban hangsúlyossá vált, anyagi természetű gondokról is (pl. a templomépület tetőszerkezete felújításra szorul). A keblitanácsi ülésen részt vett **Kászoni József**, a budapesti egyházközség lelképásztora, és e sorok írója, mint a budapesti egyházközség gondnoka. Tolmácsként **Jakabné Fodor Judit** működött közre.

A presbiterek érdeklődéssel hallgatták a vendégként jelen levő **Gretchen Thomas** lelkésznek azt a közlését, hogy a tengerentúli unitáriusok kezdeményezésére – az ökumené keretén belül – új gondolatkör kezd elterjedni: a szabadság, a célszerűség és az egymás elfogadása, illetve ez utóbbinak a gyakorlatba való átültetése.

A pünkösdi előtti szombat délelőtti ünnepi istentisztelet keretén belül történt meg az emléktábla leleplezése, amelyen megjelent Kocsord polgármestere, **Jakab Zsigmond** is.

Az ünnepi istentisztelet fényét emelte a szomszédos mátészalkai „Ádám Jenő” Kórus (vezetője **Csányi Ottó** karnagy), az orgonaszóló előadó **Szabó Attila** orgonaművész élményszámba menő hangversenye (pl. Josephson: Requiem), **Németh Istvánné** énekszáma, **Nyitrai Hajnalka** két szavalata. Az ünnepi szószéki szolgálatot **Nyitrai Mózes** nyugalmazott lelkész, az elhunyt Kereki Gábor kortársa látta el, meghatóan szép, szívhez szóló emlékbeszédet mondva.

Az istentisztelet végén, az emléktábla leleplezésekor adta át az özvegy az angliai hívek által kizárólag a kocsordi templom felújítására fordítható 2000 font sterling adományt, amelyért **Jakab László** gondnok és **Nyitrai Levente** lelkész meghatott hangon mondtak köszönetet.

A felejthetetlen ünnepi istentisztelet a Himnusz hangjaival ért véget.

Gálffy Gábor

Pestszentlőrinc

Szeretetvendégség dr. **Jakab Jenő** emlékére. 1996. április 27-én **Rázmány Csaba** lelkész evangélizációja után dr. **Czine Mihály** irodalomtörténész, a Duna-melléki Református Egyházkerület főgondnoka tartott előadást „Unitáriusok a magyar irodalomban” címmel, melyet nagy érdeklődés kísérte. Ezt követően **Hazady Zsuzsa** népművész citerakisérettel az ország különböző tájairól származó népdalokat adott elő. A zárót **Bencze Márton** püspök tartotta. A szeretetvendégség költségeit – nemrég elhunyt lelkésze iránti szeretetből, és megemlékezése jeléül – **Varga Ferenc**, a lőrinci gyülekezet nemes adakozója állta.

Tavaszzáró szeretetvendégség. Május 18-án **Rázmány Csaba** nyitó áhitata után **Gellért Kis Gábor** országgyűlési képviselő, az Emberjogi, Kisebbségi és Vallásügyi Bizottság elnöke tartott igen figyelemre méltó előadást „Az emberi jogok és az unitárius vallás” címen. Ezt követően a hallgatók kérdéseket tettek föl a képviselőnek, aki feleleteiben tájékoztatást adott az egyházak jelenlegi helyzetéről Magyarországon. Az érdekesítő beszélgetés után a **Bujdosó István** által vezetett Százszorszép citerazenekar szórakoztatta a résztvevőket. Az est a szokásos agápéval zárult.

B. F.

Nagy Ignác utca – konfirmáció

Hagyományainkhoz híven május 26-án, pünkösdi vasárnapján konfirmációra került sor a Nagy Ignác utcai templomunkban. A szülők, családtagok és a gyülekezet előtt 16 gyermek tett hitéről és tudásáról tanúbizonyságot. Név szerint: **Birtalan Levente**, **Böjte Csongor**, **Déce Sarolta**, **Házi Ádám**, **Hegedűs Csaba**, **Fehér Virág**, **Jobbágy Karolin**, **Kerestény Erika**, **Kisgyörgy Bence**, **Kovács Bogárka**, **Nyilasi Mária-Zsuzsanna**, **Sipos Emese Lilla**, **Szabados Béla**, **Tettamanti Tamás**, **Vadady Virág**, **Vajda András**.

A szószéki szolgálatot és a konfirmálást **Kászoni József** lelkész végezte, aki a felkészítést szinte a tanévvel együtt kezdte meg. Az úrvacsorai ágendát **Czire Szabolcs** ötödéves kolozsvári teológiai hallgató végezte, majd az ifjakat **Gretchen Thomas** lelkész, a kanadai Testvéregyházközség Bizottságának alelnöke köszöntötte.

A konfirmációhoz tartozik az előző nap, szombat, ünnepi eseménye is, mikor találkozára került sor a konfirmáló ifjak és a presbitérium között. Kötetlen beszélgetéssel kerülhettek egymáshoz közel az egyházközség idősebb és akkor még leendő tagjai. A meghitt estét az **Ars Renata** együttes műsora zárta. Illesse köszönet **Kászoni József** lelkész, amiért törhetetlen lendülettel igyekszik a fiatalokat közelebb hozni az egyházhoz, és ott is marasztalni őket. Ehhez tartozik a konfirmáltak erdélyi „zarándokútja” is, melyet az iskolaév befejeztével szintén ő vezetett.

B. F.

Füzesgyarmat

Húsvét óta nem sok minden történt kicsi gyülekezetünkben. A tavaszvárás beteljesedése minden mozogni tudó embert a kertekbe, földekre hívott. Ez meglátszott a vasárnapokon is, de nem kellett egyetlen alkalommal sem elhagyni az istentiszteletet.

Várakozás, tervezgetés előzte meg a nyugati testvéregyházközségi kapcsolat megteremtését is. Egy éve lassan, hogy elindult ismerősök kapcsolatteremtése által. A Kanadában lévő **Olinda** egyházközség rendeltetett nekünk. 85 tagú kis gyülekezet az is, szép templommal, lelkes, odaadó tiszteletasszonnyal és hívekkel. A testvérkapcsolat intézője **Mrs. JANE INNERD**, aki férjében is támaszra lelt munkájában. **Mr. WILFRED INNERD** a Windsori Egyetem professzora, felesége is ott tanít. Az **Innerd** házaspár májusban Strasbourgon tartott előadásokat, és utána meglátogatott minket, hogy szentsítsük személyesen is ezt a reménykeltő tervet. Május 17-én érkeztek hozzánk. Péntek este és szombaton faluismerkedésre hívtuk őket. Vasárnap 19-én tartottuk meg a miattuk elhalasztott anyáknap-i istentiszteletet, amely után aláírtuk a szándéknyilatkozatot a két gyülekezet jövőbeli együttműködéséről. Hétfőn prof. **W. Innerd** meglátogatta a Darvasi Általános Iskolát, ahol a lelkész tanít. Kedden utaztak el az egyházközségből. Reméljük, hogy jól érezték magukat, és eredményes volt az ittlétük.

A május 19-iki anyáknap-i istentiszteleten mutatkozott be a lelkész által vezetett Füzesgyarmati Nyugdíjas Klub újonnan alakult Dalköre. A Darvasi Gyermekkórus emelte a színvonalat a bemutatott gyönyörű énekszámokkal. Hittanórás gyermekeink sem maradtak le az élménykeltésben szavalataikkal. Kanadai vendégeink tiszteletére átültettünk egy éneket és három verset angolra, hogy a háromgyermekes lelkész édesanyja is értsen, érezzen belőle.

Pünkösdeknek áldott ünnepén megterítettük az Úrnak asztalát és emlékeztünk Rá, aki számunkra az Ut, Igazság és az Élet. Az első napon kiosztott úrvacsorai kenyeret és bort **BARTHA JÁNOS** és neje adományozta. Adja a Mindenható, hogy az adományozók megmaradjanak egyházszeretetükben, támogatásában, és akadjon követőjük.

Az ünnep varázsát emelte, hogy két régi unitárius család unokáját kereszteltük ez alkalommal. Ifj. **BÖKFI IMRE** és neje második gyermekét, aki a keresztségben az **IMRE** nevet kapta. Néhai nagyszerű presbitérünk unokája, aki olyan korán ment el, nagy veszteséget okozva távozásával. **KOVÁCS LAJOS** presbitérünk unokája az **AKOS** nevet kapta a keresztségben, ő elsőszülött gyermek. Itt is nagy unitárius elődök emléke kötelez, hogy annak a közösségnek, mely az elődeinket éltette és megtartotta, lelkes, odaadó tagjaivá kell lenni és ápolni keresztény hitünket. A megkereszteltre Isten gazdag áldását kérjük, a szülőknek, nagyszülőknek, keresztszülőknek pedig erőt, egészséget, hogy gyermekeiket tudják nevelni, megadni nekik minden lelki szépséget is.

(Részletek a füzesgyarmati Unitárius Kereszténység című kiadványból)

„... én protestáns vagyok. Mint ilyen, szabadelvű, és jóindulatú minden más vallás iránt.”

(Jókai Mór)

Új VILÁGLÁTÁS

Korunk unitarizmusának újvilági fellegvára: Boston

1. rész

Az amerikai demokrácia virágkora elválaszthatatlan az unitárius szellemiségtől, amely az első telepesek szigorú kálvinizmusa elleni tiltakozással kezdődött.

Az amerikai unitarizmus kezdetét 1785-től szokták számitani, amikor is a bostoni King's Chapel lelkésze, Jacob Freeman az istentiszteletek liturgiáját helyesbítette, s kihagyott belőle minden olyan elemet és tételt, amely a niceai hitvallásból volt véve és a szentháromság dogmájára utalt. Idővel a lelkész egyre szabadabb elveket kezdett vallani.

Az unitárius mozgalom kibontakozása azonban a Harvard egyetemről indult el. A tanári karban egyre többen lettek unitárius nézetet vallók (köztük volt S.F.B. Morse a táviró feltalálója is). A mozgalomnak Channing fellépése adott igazi lendületet. Channingnek az unitárius kereszténységről tartott baltimore-i beiktató beszéde korszakalkotó fontosságú volt.

Európai szemmel nézve az amerikai unitarizmus első sorban szellemi mozgalom volt. Tehát nem központosított egyházi keretben működött. Igen erősen hatott a Kongregacionalista szervezeti forma. Ebből következően az egyházközségek erősen megőrizték függetlenségüket. Mindentől függetlenül 1825-ben megalakították az Amerikai Unitárius Társulatot. New England (Új Anglia) és a középső államok között olyan szakadék volt, mint Anglia és Skócia között. Eltértek az életfelfogások. Új Angliában rendszerre szerveződött a társadalom, és az egyetemet támogatták.

Új Anglia legjelentősebb szellemi központja Boston lett. Iskolái egyidősek voltak a gyarmati léttel. Az egyház láthatóan szilárd volt. Egy szövetség részét alkották még az unitáriusok és a baptisták is.

Az unitáriusok a művelt és gazdag osztály körében voltak erősek. A bostoniak komolyan vették a templombajrást és az irodalmat. A kulturális életet eleven képzelet, hevesség és érzékenység jellemzi – inkább a görögökre, mint a rómaiakra hasonlítottak.

A francia háborúk okozta fellendülés új pályát nyitott Boston előtt. Megduplázódott a gazdaság és a népesség is. Hajóállománya nagyobb volt, mint New Yorké és Pennsylvániáé együttvéve.

Boston Massachusetts állam fővárosa, egész Új Anglia kulturális és szellemi központja lett. E város környékén érték partot az első angol telepesek, a „zarándok atyák” 1622-ben, s alapították Plymouth városát, és nem messze található az új Cambridge.

A nagy erdélyi utazó és tudós Bölöni Farkas Sándor is előszeretettel ír bostoni tapasztalatairól Napnyugati Utazás című művében.

1830-ban Bostonban 80 köz és 155 privát iskola, összesen: 235 volt. A tanulók létszáma 11.448. Itt található Cambridge-ben az államok legrégebbi Harvard Kollégiuma. 1636-ban a Massachusetts Bay Colony gyűlése 400 fontot szavazott meg arra, hogy iskolát hozzanak létre. A régi angol egyetem emlékére az új egyetemi városka neve

Cambridge lett. 1638-ban meghalt a település egyik lelkipásztora John Harvard, aki vagyona felét, 800 fontot és 260 kötetes könyvtárát az új iskolára hagyta. Hálából róla nevezték el az éppen csak szerveződő főiskolát.

A Harvard az Egyesület Államok legjelentősebb, legismertebb, legtekintélyesebb egyetemévé fejlődött. Nehéz itt diplomát szerezni, de a végbizonyítványa jó ajánlólevél a kormányzatban éppúgy, mint a tudományos vagy kulturális életben. A bostoniak büszkék iskoláikra. Az amerikaiak nem könnyen adóznak, de az oktatás céljaira szívesen adakoznak. A szegények gyerekei szinte ingyen tanulhattak. Aki nem járatta gyermekét iskolába, büntetést fizetett az iskola fenntartására.

Hat elnök is tanult ezen az egyetemen (A két unitárius Adamstól Kennedyig). Itt tanult és tanított Longfellow unitárius költő, a nagy amerikai unitárius gondolkodó Emerson, Thoreau, Eliot, Henry James stb.

A tudomány nagy alakjai közül vagy két tucat Nobel-díjas tanult, vagy tanított itt (köztük magyarok is: Neumann János, Wigner Jenő, Gábor Dénes).

Itt van a világ egyik legnagyobb egyetemi könyvtára, amelynek állománya több millió kötet. Számos gyűjteményt is tartalmaz (többek között Longfellow, Emerson kéziratait). A Harvard Egyetem közelében található az ún. Longfellow House. 1837–1882-ig lakott itt a híres költő. Az Emerson House-t a Boston melletti Concordban találhatjuk meg. Csaknem fél évszázadon át élt itt a nagy unitárius gondolkodó.

Boston 670 ezer lakosú tengerparti város volt. Jelentősége ma is igen fontos. Rangot jelent bostoninak lenni Amerikában. Itt szerencsésen ötvöződik a régi és az új, a hagyomány és az újítás. Új Anglia jellegzetes városi polgársága alakult itt ki. Olyan típus, akit okosságáért, kezdeményező képességéért mindenütt becsülnék.

Két évszázad alatt Boston előretört a politikában, a kultúrában, a tudományban, s ezen a téren igen rövid idő alatt magához hódította a vezető szerepet a keleti partvidéken, s jelentős helyet szerzett a gazdasági életben is.

A 18. század közepén ez a vezető szerep elsősorban a függetlenségért vívott küzdelmek során nyilvánult meg. Boston volt a színhelye az első fegyveres incidensnek, a hírhedt bostoni mészárlásnak. Itt aratott először jelentős győzelmet a fiatal amerikai hadsereg a Bunker Hill-i csatában.

A város unitárius elnököket is adott (egy család két nemzedéke John Adams és fia John Quincy Adams). Közben Boston gyorsan fejlődött gazdasági téren, a 19. század jelentős részében pedig Amerika szellemi központja lett. Egyetemein nemzedékek nevelődtek, a polgári szalonokban az amerikai irodalom és művészet akkori legnagyobbjai adtak találkozót egymásnak. Innen indult el a rabszolgafelszabadítók, az abolitionisták mozgalma is.

(folytatás következik)

Felhős Szabolcs

Kiszely István:

A svájci „hun völgy”

Penszék, Kalló, Luk, Návaszék – ugye ismerősen hangzanak ezek a helységnevek? Mintha Székelyföldön adták volna a lakók a falvaiknak. Pedig jóval távolabb, nyugaton, a svájci hegyek között hallhatók ezek a falunévek. S névadóik is különös emberek. Már a múlt század közepén feltűntek az arra látogatóknak, nem csupán idegenül hangzó beszédükkel, mongolos arcukkal, hanem egyéni népviseletükkel. A múlt század óta régészek, antropológusok vizsgálják a svájci völgylakókat, akik önmagukat Attila hun vezér leszármazottjainak tekintik. A kutatások híre eljutott hazánkba is. Így kerekedett útra Kiszely István antropológus, s vizsgálatainak eredményeit most könyv formájában közzétette. Az Unitárius Élet különkiadásaként megjelent könyv A svájci „hun völgy” címet viseli.

A szerzőt már az első találkozás alkalmával megbabonázta ez a magyarországi népcsoport. Mert a Wallis tartománybeli Val d' Anniviers-i völgy lakói mintha Székelyföldről érkeztek volna a svájci hegyek közé. Rovásírásuk, virágmotívumaik, építkezési módjuk, népszokásaik mindmind az ősi rokonságot mutatják. Kiszely István mindezeket egybevetette az egykori egyházi beírásokkal, temetőfeliratokkal, s megvizsgáltatta a Svájcban élők vércsoportját. Az eredmények alapján bátran kijelenthetette, hogy az embercsoport valóban az, aminek mondja magát: hun ivadék.

A svájci hunokról évtizedekkel ezelőtt hallott először az antropológus és régészprofesszor, igaz, akkor még műegyetemi hallgatóként, bizonyos Salamin Pál tanszékvezetőtől. Aztán a sors úgy hozta, hogy Kiszely István pályát módosított, s régész lett. Ekkor eszébe jutott a rég hallott történet, s útnak eredt. Vizsgálódásai sikerrel jártak, kiderítette, hogy a 451-ben vívott catalaunumi csata után Attila seregéből több kis csoport szakadt és ezek egyike a svájci hegyek közé menekült. A parányi közösség azóta itt él, dolgozik, s őrzi ősei szokásait, kutatja múltját.

Dunay Csilla

Győzni humorral

ezt a címet viseli a svédországi Erdélyi Könyv Egylet immár hatodik kötete. A címmel el lehet játszani: „csak győzzük humorral”, „győzhet a humor?”, „lehet-e győztes fegyver a humor?” vagy csak a magunk, a maguk biztatására, sorsuk feletti játszi átszökkenésnek az eszköze?

Húsz szerző írását válogatták a kötetbe a szerkesztők. Belátható, hogy nem volt könnyű dolguk. A könyvben nem székely góbéságok, nem a pesti aszfalton termett kabarétréfák és viccek gyűlte sorba, hanem Tomcsa Sándortól Páskándi Gézáig, Mózes Attilától Tamási Áronig terjed a válogatás, melynek minden sora irodalom a javából.

Veress Zoltán szerkesztő előszavából idézek: „...nem tréfából fordultunk 1996-os könyvünkkel a humor felé. Komoly szándékunk volt vele... Ezzel a tárggyal, ennek elképzelt vonásaival szélesíteni és erősíteni akartuk láthatatlan, de létező és működő közösségünket, amelynek – úgy érezzük – vannak s a jövőben is lesznek feladatai. Tovább akarunk és akarunk építkezni. Elnyomhatatlan, kifoszthatatlan, megalázhatatlan, egymással törődő és egymást segítő polgárai akarunk lenni egy szellemi hazának, csöbröktől és vödröktől, hátróktól és azok átlépési tilalmaitól vagy szabályaitól függetlenül, valahol a magasban.”

Talán e pár mondatból is kitetszik, hogy a humornak milyen válfajával, az élet fonákságaival kívánták a szerzők és a válogatók illusztrálni a győztes humort, az erdélyi írók avatott tollain győztes fegyverré tehető mosolyt fakasztó sorokat.

A könyv könnyű, de nem könnyed olvasmány. Keményre edződött és edzett szerzők írásainak gyűjteménye, méltó az Erdélyi Könyv Egylet eddig megjelent köteteinek nemes hagyományához.

Horváth Tibor

Bonkáló Sándor:

A rutének

Az Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem az idei Könyvhétre jelentette meg *Bonkáló Sándor: A rutének* című könyvét (Először a Franklin Társulat kiadásában jelent meg 1940-ben). A mű 1989-ig indexen volt, Kárpátalján fellelhető példányait elkobozták és elégették. 1990-ben adták ki Amerikában, Bonkáló Ervin angol fordításában.

Az író részletesen foglalkozik a ruszinok Kárpátaljára történt betelepítésével. Megismerhetjük a kis szláv népcsoport hányattott történelmét, irodalmát, kultúráját, vallását, hagyományait és küzdelmét nemzeti identitásának megtartásáért.

Az 1940-ben megjelent könyvet bevezetővel, utószóval, jegyzetekkel, bibliográfiával, a szerző életrajzával, térképekkel kiegészítve adta ki az EPMSZ.

Az íróról: Bonkáló Sándor 1880. január 22-én született Rahón. A piarista gimnázium után elvégezte az ungvári teológiai líceumot, felszentelésére azonban nem került sor. Asbóth Oszkár irányításával szláv filológiát tanult. 1917-től orosz nyelv és irodalom szakos magántanár. 1919-től a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem rutén nyelv és irodalmi tanszékének vezetője. 1924-ben politikai okokból nyugdíjazták, de ezt követően is folytatta kutatásait, számos tanulmányt írt, orosz klasszikusokat fordított magyarra (Gogol, Tolsztoj, Dosztojevszkij stb.). 1945-ben visszavették az egyetemre, de mivel bírálta a zsdanovi kultúrpolitikát, felfüggesztették professzori állásából. 1959. november 3-án hunyt el Budapesten.

Bencze Franciska

A könyvek
megvásárolhatók az
Unitárius Könyvesboltban.
Budapest V.,
Alkotmány u. 12.

Felhívás

A Dávid Ferenc Egyet elnöksége kéri az egyet tagjait, valamint a belépni szándékozó atyánkfiait és barátainkat, hogy a választmány által erre a naptári évre megállapított 100 (száz) Ft tagsági díjat a püspöki hivatalban, vagy a budapesti egyházközség pénztárában mielőbb befizetni szíveskedjenek. Már most jelezzük, hogy erre a naptári évre két est megtartását határozta el a választmány ülése: október elejére millicentenáriumi jelleggel, november elejére pedig Dávid Ferenc mártírhálálának emlékére. Részletekről annak idején a meghívók foglalkoztatást adni.

IV. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus

A Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság az UNESCO által elismert és nyilvántartott nemzetközi tudományos szervezetek egyike. A Társaság ötévenként világkongresszust szervez, idén kerül sor a IV. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszusra, melynek témája: *A magyar művelődés és a kereszténység*. 1996. szeptember 9–14 között Rómában és Nápolyban kerül megrendezésre. A téma és a helyszín szorosan összefügg: a tudományos vizsgálódás tárgya, az előadások tartalma a Kárpát-medencei magyar kultúrának az európai, „keresztény” kultúrkörhöz való kapcsolódása lesz.

Az olasz-magyar kulturális egyezménybe felvett tanácskozás fővédnökségét a két köztársasági elnök, **Oscar Luigi Scalfaro** és **Göncz Árpád** vállalta, védnök **Kosáry Domokos** akadémikus, **Magyar Bálint** kultuszminiszter, **Paskai László** bíboros-érsek és **Paul Poupard** vatikáni kulturális miniszter.

A megnyitó ünnepséget és a plenáris előadásokat követően több, mint 250 előadás hangzik majd el magyar és idegen nyelveken, a résztvevők a világ számos országából (az Amerikai Egyesült Államoktól Japánig) érkeznek majd.

Egyházi segélyszervezetek Libanonban

1995 októberében alakult meg a genfi székhelyű ACT szervezet, amely az egyházak és intézményeik világméretű hálózataként koordinálja a válságövezetekben működő humanitárius segítséget nyújtó szervezetek munkáját. Szervezetileg a Lutheránus Világszövetségen (LWF) és az Egyházak Világtanácsán (WCC) alapszik, feladatköre a nagy nemzetközi segélyszervezetek programjainak összehangolása. A Magyar Ökumenikus Szeretetszolgálat az ACT megalakulását követően csatlakozott a szervezethez. Az együtt végrehajtott programok legismertebbje a jelenleg is tartó csecsen menekültsegélyezés. Mint köztudott, a Szeretetszolgálat – egyetlen magyar segélyszervezetként a térségben – vezeti ezt a kiemelkedő, nemzetközi segélyprogramot.

Az ACT a libanoni események következtében április 15-én adott ki felhívást. Ebben pontos adatokat találunk a bajba jutottak számáról, helyzetükről, a lehetséges segítség módjáról és a program költségvetéséről. Az adománygyűjtéssel a négy érintett libanoni terület lakosságát, összesen 11500 embert (matracok, tisztítószer, tejpor osztásával) támogatják. A segélyprogram másik célja, hogy a bombázások megszűnte után, az embereket az élet újrakezdésében, a normális életbe való visszatérésben segítse.

A segélyprogram kezdete óta 2106 családnak nyújtottak segítséget délen, Bejrútban és a Libanoni Hegyvidéken. A libanoniak a helyi hírközlés pontos információi alapján tájékozódhattak, hogy milyen segítségre számíthatnak a nemzetközi szervezetek részéről. Ennek eredményeképpen, a menekült családok közül egyre többen keresik fel az ACT/ERR (Közel-keleti Egyházak Tanácsa Válságrehabilitációs és Újjáépítési Programja) irodát, segítséget kérve.

Emlékkiállítás

A pesterzsébeti Gaál Imre Galériában 1996. május 24-én délután ünnepélyes keretek között nyitották meg KÖRÖSFÖI-KRIESCH ALADÁR festőművész emlékkiállítását, melyen dr. Keserű Katalin művészettörténész mondott megnyitó beszédet. Több alkalommal kiemelte az unitárius vallást, annak hitelveit, valamint a tordai országgyűlés örökértékű rendelkezését: a vallási és lelkiismereti szabadságot.

A kiállítás központjában – a millicentenáriumra való tekintettel – a millicenneumi kiállításra készült **Tordai Országgyűlés 1568.** című kép másolata és egy előmunkája állt. Az eredetit ma is a tordai templomban őrzik. A másolatot a pestszentlőrinci unitárius egyházközség bocsátotta a kiállítás rendelkezésére, melyért a festőművész családtagjai köszönetüket nyilvánították. Az ünnepélyes megnyitón egyházunk nevében **Rázmány Csaba** pestszentlőrinci lelkész vett részt.

Közlemény

Az UNITÁRIUS ALAPÍTVÁNY korábbi OTP számlája megszűnt. Az új számlaszám (1996. május 23. óta): 56100055-16100068; számlavezető bank: Tokaj és Vidéke Takarékszövetkezet budapesti kirendeltsége (Budapest, V., Alkotmány u. 12.).

Itt hívjuk fel újlag hazai és külföldi olvasónk szíves figyelmét: jótévő adományaikkal támogatassák az Alapítvány nemes célkitűzéseit. Egyben buzdítunk közösségeket, magánszemélyeket: egyházépítő szociális-kulturális ötletek, akciók kivitelezésére éljenek az alapítványi pénzek megpályázásának lehetőségével.

Unitárius műsorok

Szeptember 6. péntek
Kossuth rádió

„Egy az Isten”
unitárius félóra.

Lapzárta után érkezett a szomorú hír.

DR. ERDŐ JÁNOS

erdélyi unitárius püspök
július 27-én szombaton,
életének 84. évében,
nemes lelkét visszaadta
Teremtőjének.

Esketések

Ökumenikus esküvő

A kaposvári Nagyboldogasszony templomban közös római katolikus és unitárius istentisztelet keretében esketésre került sor. Isten és a gyülekezet színe előtt örök hűséget esküdött egymásnak **Horváth Ildikó** és **Pásztor Dávid**, aki a néhai **R. Filep Imre** unitárius püspök unokája. Az esketési szertartást **Gárdonyi Máté** plébános és **Rázmány Csaba** lelkész végezte.

Az ifjú pár életére Isten gazdag áldását kérjük.

Füzesgyarmaton április 27-én, szombaton egyházi áldásban részesült **Csiki Zsuzsanna** Erdélyből származó, debreceni lakos és **Bíró Ferenc** bihari nagybajomi ifjú. Az esketési szertartást **Balácsi László** végezte. Isten gondviselése kísérje életüket egy hosszú, tartalmas, szép úton végig.

Keresztelők

A pestszentlőrinci templomban május 12-én **Kovács Zoltán** és **Bures Krisztina Rózsa** második gyermekének, **Kristóf Jakabnak** keresztelőjére került sor.

Május 19-én szintén a lőrinci templomban **Orbán Balázs** a Budapesti Unitárius Egyházközség presbitere és neje **Jusztin Juliana** második leánygyermekének **Zsófiának** keresztelőjére került sor. Mindkét szertartást **Rázmány Csaba** pestszentlőrinci lelkész végezte.

A gondviselő Isten áldása legyen mindkét gyermekén, hogy növekedhessenek testben és lélekben egyaránt Isten dicsőségére és szüleik szeretetére.

Halottaink

DR. HARALYI FEJÉR DOMOKOS

/1916–1996/

Ismét eltávozott körünkől a legidősebb korosztály egy jeles tagja: Fejér Domokos atyánk fia. Évi április 14-én visszaadta nemes és nyughatatlan lelkét Teremtőjének.

1916 november 9-én született Budapesten, néhai rákospalotai szóróvagyongondnokunk fiaként.

1934-ben a József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemre iratkozott be kémia-áruismeret-földrajz szakra.

1940-től az Országos Kémiai Intézetben dolgozott, ahol a háború után megszervezte a Mezőgazdasági Dokumentációs Központot, s annak vezetője is lett. Négy éven keresztül iparvállalatoknál és az Agrártudományi Egyetemen dolgozott kutatóként, majd 1953-tól az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Mikrobiológiai és Növényélettani tanszékén adjunktusként oktatott is a kutatómunka mellett.

1957-ben az MTA Tudományos Minősítő Bizottságától megkapta „a biológiai tudományok kandidátusa” fokozatot. 1964-ben elnyerte a „University of Ghana” pályázatát, s 10 évig az egyetem „Biochemistry, Nutrition and Food Science” tanszékén dolgozott, az élelmiszertudományi részlegben, előbb oktatóként, majd kutató professzorként. Utóbbi minőségében ő képviselte az egyetemet 1966-ban a tokiói Biokémiai Világkongresszuson; ez a kiküldetés egy csaknem „világkörüli utat” is biztosított számára, melynek során igen sok egyetemet és kutatóintézetet látogatott meg Japánban, az USA-ban, Kanadában, Indiában, a Hawai szigeteken, Libanonban, stb.

1974-ben tért vissza Ghanából és nyugdíjazásáig az ELTE Növényélettani tanszékén dolgozott tudományos főmunkatársként.

1946 novemberében Nagy Ferenc miniszterelnök igazolta „A nemzeti ellenállási mozgalomban és a fasizmus elleni harcban tanúsított önfeláldozó magatartását”. Több ízben részesült miniszteri elismerésben is.

Vérbeli kutató volt, a természettudomány megszállottja, a természetnek és minden természeti jelenségnek gondos figyelője, az összefüggések nyughatatlan keresője, akit egyidejűleg az unitárius teológia kérdései is vonzottak. Néhai Szent-Iványi Sándor budapesti vezetőlelkész legfiatalabb felnőtt hívei közé (bibliaórák, angol társalgási klub, stb.) tartozott. Néhány éve rendkívül értékes, csillagászati megfigyelésekre szolgáló műszerek-

kel ajándékozta meg cserkészcsapatunkat.

Utolsó útjára az Óbudai temetőben kísértük el május 8-án.

Áldott legyen emlékezetel!

Dr. Nyiredy Szabolcs

Brúz László 76 éves

Turi György 59 éves

Tóbiás Simon 80 éves

Székely Rozália 49 éves

Lasztovicska Józsefné
sz. Gáspár Ágnes 61 éves

Székely András 81 éves

Neumayer Mihályné
sz. Babicsák Ilona 72 éves

özv. Nagy Zsigmondné
sz. Sári Mária 70 éves

Isten adjon csendes pihenést eltávozott testvéreinknek az anyaföld ölében, lelküknek örök üdvösséget, a hátramaradott gyászolóknak pedig vigasztalást.

Nyugdíjasháznak vagy panzióknak való ház eladó, **Szentendre** központjában, a Bükkös patak közelében. Érdeklődni lehet este 6 után a 06-26-315-407-es telefonszámon.

Lapzárta minden hónap 6-án van. A később beérkezett irásokkal szerkesztőségünk csak a következő hó lapzártáig tud foglalkozni. Kérjük ezt a behüldendő írásoknál figyelembe venni.

Laptulajdonos:
Magyarországi Unitárius Egyház

Főszerkesztő:
Bencze Franciska

Szerkesztőbizottság:
Kászon József,
Muszka Ibolya, Nyitrai Levente

SZERKESZTŐSÉG CÍME:

V., Nagy Ignác utca 2-4, Budapest, 1055.
Telefon/fax: 111-2801

Terjeszti a Magyarországi Unitárius Egyház.
Előfizethető:

egyházi központunkban, a lelkész irodáiban,
vagy egyházi csekken, Unitárius Élet jellegével.

Évi előfizetési díj: 600 Ft.

Egyes szám ára 50,- Ft.

Megjelenik havonta.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Felélős kiadó:
Heltai Gáspár Kft.

Index: 25 842

Készült a Cerberus Kft. gondozásában
(Budapest V., Kálmán Imre u. 23.
Tel.: 132-3511)

Felélős vezető: Schmidt Gábor

HU ISSN 0133-1272